

EGO

MAART 1992

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

NEDERLANDSE MILITAIREN VERLEENDEN STEUN BIJ

H
U
L
P
A
N
D
E
R
U
S
S
E
N

In dit
nummer o.a.:

- Geestelijk ● Militaire eed en artseneed (3) ● Reünie ● Weet John Waite wel wat 'ie wil? ● Vredesactivisten of vredeterroristen? ● Hé, lekker ding
- Wordt Algerije een tweede Iran? ● Tot ziens in Johannesburg! ● Stilte rond de jeugdwerkloosheid ● Nog eens blazen in de luchtballon ● Consumenten

EGO

MAANDBLAD
VAN DE DIENST
HUMANISTISCH
GEESTELIJKE VERZORGING
BIJ DE KRIJGSMACHT

nr. 3, maart 1992, 31e jaargang
Abonnementsprijs f 15,- per jaar, te
storten op postbankrekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman HGV te Zeist.
Militairen ontvangen het blad op aan-
vraag zonder betaling.

Redactie:

Jan den Boer, Klazien van Brandwijk-
Wiltjer, Wim Heij (voorz.), Carine
van Hinte, Peter Samwel, Jos Siersma,
Frank Spoelstra.

Vaste medewerkers:

Adriaan Bijl, Theo Carree, Arend van
Dam, Evert van Dijk, Gerard van
Erkelens, Pieter de Jager, Tom
Janssen, Stef Kessels, Willy Lohmann,
Frits Maas, Len Munnik, René Nauta,
Leo van Opzeeland, Cor Out, Tom
Pauka, Freek Pol, Rien Robijns, Karel
Roskam, Paul Rutten, Hans Schonk,
Klaas Soesbeek, Jan Stoof, Wessel
Visser, Leon Wecke, Hans van Wissen.

Eindredactie:

Frank Spoelstra

Vormgeving:

Piet Boom en Frank Spoelstra

Redaktiesekretariaat:

Erika Krijt-Leyendekkers

Druk: Brouwer Offset Utrecht B.V.

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan
71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-20906.
Bijdragen in EGO verschijnen op per-
soonlijke titel en vertegenwoordigen
niet noodzakelijkerwijs de visie van de
redactie of de dienst HGV.

Inhoud

Geestelijk	2
Voedsel- en medicijnenhulp aan de Russen	3
Vragen staat vrij	6
Reünie (Prikkel)	7
Weet John Waite wat 'ie wil?	8
Popmuziek	9
Militaire eed en artseneed (3)	10
'Proof'/Film in 't kort	12
Niet opvallen (poster)	14
Vredesactivisten of -terroristen?	16
Tot ziens in Johannesburg!	17
Wordt Algerije een tweede Iran?	18
Stilte rond de jeugdwerkloosheid	20
Hé, lekker ding!	22
Blazen in de luchtballon...	24
Consumeren/Joost Swarte	26
Boeken	27
Willy Lohmann	28

Foto's: voorpagina St. Voedselhulp
Russen, pag. 21 Gerard van Erkelens

GEESTELIJK

EGO is het maandblad van de dienst Humanistisch Geestelijke Verzorging bij de krijgsmacht. Het lezerspubliek bestaat derhalve hoofdzakelijk uit militairen, dienstplichtig zowel als beroeps. Verreweg het grootste deel van de oplage van EGO komt terecht bij dienstplichtigen, met name bij hen die zich laten inschrijven bij de dienst HGV. Maar ook deelnemers aan de gv-uren van humanistische raadslieden (m/v) of aan een gv-conferentie in het Coornherthuis in Zeist, of zij die wel eens aanschuiven aan de leestafel in een humanistisch militair tehuis, kunnen daar met EGO kennismaken.

Vanaf die diverse ontmoetingsplaatsen – behorend tot het werkterrein van de humanistisch geestelijke verzorgers – bereikt ons nogal eens de 'klacht', dat men niet altijd weet wat het woord 'geestelijk' precies betekent. Op zich is dat niet zo vreemd, omdat het woord voor meerdere uitleg vatbaar is.

Met 'geestelijk' kan men b.v. de menselijke psyche bedoelen. Ook kennen we allemaal de associatie tussen 'geestelijk' en godsdienst. Het woord 'geestelijk' wordt dan gekoppeld aan een goddelijk beginsel.

Ook kennen we de vertaling van 'geestelijk' naar kerkelijk. 'Geestelijk' heeft dan volgens sommigen te maken met kerkelijke zaken als het gebed, sacramenten en liturgie met haar mogelijke dogma's enz. Vanuit deze kerken kennen we dan ook de z.g. geestelijken, dominees en pastores die vanuit hun levensovertuiging, resp. het protestantisme en het katholicisme, in het leven staan en geestelijk werk doen onder leden van hun gemeenten of parochies. Op deze manier zou het kunnen lijken dat het woord 'geestelijk' min of meer het eigendom is van de kerken. Dat is een te beperkte voorstelling van zaken.

Ieder mens heeft zonder meer een geheel eigen geestelijk leven. Dat hoeft (nog) niet per definitie gekoppeld te zijn aan een levensovertuiging. Ieder mens kent het gebied in zichzelf waar allerlei levensvragen bewaard liggen. Iedereen heeft eigen vragen over b.v. het leven en de dood, maar ook vragen over de aard van de dingen, alsmede over de zin en betekenis ervan.

Als jij, bijvoorbeeld als dienstplichtig soldaat, bezig bent met de vraag op welke manier je voor jezelf de zin van de dienstplicht helder kunt krijgen, dan betreft het hier een heus geestelijk vraagstuk. Je bent je dan bewust van die bepaalde werkzaamheid in je bewustzijn en koppelt deze vraag vervolgens terug vanuit dit bewustzijn naar wie jij bent. De manier waarop *jij* vervolgens je *eigen* antwoord geeft op wat voor *jou* die specifieke zin en betekenis van de dienstplicht is, is een hoogst persoonlijke eigen creatie.

Iedereen is vrij om vanuit zijn of haar eigen levensovertuiging met geestelijke vraagstukken om te gaan en bezig te zijn.

Humanisten vinden dat je die zin en betekenis vorm kunt geven vanuit je eigen specifieke kwaliteiten. Immers een mens heeft meer dan voldoende vermogen tot het maken van goede afwegingen en keuzes voor zichzelf, ongeacht de levensvraag die het betreft. Het vinden van antwoorden op elke levens- en zingevingsvraag valt onder de persoonlijke verantwoordelijkheid van ieder mens afzonderlijk. De mens heeft niet alleen het recht om volstrekt eigen antwoorden te vinden op een manier die haar/hem het beste past, de mens heeft ook de verplichtende verantwoordelijkheid ten opzichte van zichzelf om deze te leren vinden. De bedoeling hiervan is dat een mens zelfstandig leert zin en vorm te geven aan de inhoud van het *eigen* geestelijk leven, een geestelijk leven dat in deze zin van het woord direct in verband staat met een verkenning van de beleving van de eigen binnenwereld.

Een uitdaging!?

Redactie

VOEDSEL- EN MEDICIJNENHULP AAN DE RUSSEN

'Het Westen heeft er alle belang bij dat het in het Oosten goed komt'

'Wanneer gesteld wordt dat goederen van onze hulpactie op de zwarte markt terecht zijn gekomen, dan heb ik het gevoel dat ik met een natte dweil in mijn gezicht wordt geslagen,' aldus een ietwat fel reagerende sekretaris van de 'Stichting Voedselhulp aan Russen' (VARA-TV-aktie), generaal b.d. J.M.H.M. Steenaert.

Een generaal die als 'Vutter' voedselpakketten en medikamenten naar 'zijn' vroegere vijand brengt houdt zich, op z'n zachtst gezegd, bezig met een opmerkelijke vorm van vrijetijdsbesteding. In ieder geval was dit gegeven intrigerend genoeg voor EGO-redakteur Wim Heij om met deze ex-militair te gaan praten. Hieronder een samenvatting van het vraaggesprek, dat over veel meer ging dan alleen de hulpacties van deze stichting.

U bent generaal b.d. der infanterie. Kunt u, in vogelvlucht, schetsen waar u zich in uw carrière mee bezig hebt gehouden?

Ik ben in 1954 op de KMA gekomen. Vervolgens ben ik, na een korte periode in Venlo, naar Suriname gegaan. Daar heb ik mijn eerste contacten opgedaan met een heel andere kultuur. Dat heeft zich nadien in mijn loopbaan nog een aantal malen herhaald, o.a. tijdens de vele buitenlandse oefeningen, maar met name door mijn verblijf in Libanon (1980). Verder ben ik altijd behoorlijk internationaal georiënteerd geweest en was als zodanig ook werkzaam (van '74 tot '78 als adviseur bij de Nederlandse delegatie bij de NATO in

Brussel). De rest van de tijd heb ik bijna altijd bij het legerkorps gezeten, met uitzondering van de laatste vier jaar, want die heb ik doorgebracht bij een humanitaire militaire eenheid, het Korps Mobiele Colonnies. Een eenheid die niet bewapend was en die zich bezig hield met mensenlevens redden.

Jarenlang geloofde u niet alleen in de strategie van het aangepaste antwoord, maar beoefende u ook met uw troepen, in 'ons' vak op de Noord-Duitse laagvlakte, de voorwaartse verdediging. De vijand kwam immers uit het oosten. Reageert u daar eens op.

Ik geloof nog steeds in een aangepast antwoord, hoewel de dreiging niet meer zo duidelijk uit het oosten komt, althans een heel ander karakter heeft gekregen. Waar nu sprake van is, zou ik met onzekerheid willen aanduiden. Ik noem een voorbeeld.

'De dreiging heeft een heel ander karakter gekregen'

Bij mijn laatste bezoek aan Moskou zei Sjevernadze: ik heb twee zorgen. Eén zorg betreft het weggopen van kerngeleerden uit ons land door van die Khadaffi-achtige lieden. De andere, aldus de toen nog minister van Buitenlandse Zaken, is het versneld terugkeren van al die militairen uit de Warschau-pakt landen naar de SU, waar geen kazernes voor zijn. Die, het was vlak voor kerstmis, in tentjes 'op de hei' waren gelegerd, en wel waren bewapend, maar het met te weinig eten moesten doen. Er is duidelijk sprake van onrust in nagenoeg alle republieken van het nieuwe gemeenbest en diensengevolge is het redelijk dat wij naar het oosten blijven kijken. Natuurlijk is het duidelijk dat de dreiging een geheel ander karakter heeft gekregen, maar we moeten niet uit het oog verliezen dat de capability er nog steeds is

Generaal b.d. J.M.H.M. Steenaert: 'Het inpakken van de voedselpakketten en transport binnen Nederland gebeurde door Nederlandse militairen.'

FOTO ST. VOEDSELHULP

FOTO WIM HEIJ

Uw afscheid van de krijgsmacht viel min of meer samen met de omwenteling in Oost-Europa. In plaats van u tegen de Russen te verdedigen gaat u nu, bij wijze van spreken, met voedselpakketten onder uw arm de Russen helpen. Lijkt mij nogal een overgang.

Lijkt zo... Ik heb altijd, gedurende mijn verblijf in de krijgsmacht, het gevoel gehad dat ik een bijdrage leverde aan het handhaven van de vrede. Door nu voedselpakketten daar naar toe te brengen heb ik het idee een bijdrage te leveren aan het bevorderen van de stabiliteit in de wereld. Een escalatie in het Oosten zou heel slecht zijn voor het Westen. Het is dus bijna eigenbelang waarmee ik bezig ben.

U zegt eigenbelang. Bedoelt u te zeggen dat als wij ze niet helpen ze misschien wel eens hier naartoe zouden kunnen komen om het te halen?

Ja, u zou het zo ongeveer kunnen opvatten. Ene meneer Garrison, iemand die in de denktank zat van Reagan, zei in Moskou: Wij komen helpen om de democratie hier te bevorderen. Geen hulp bieden zou betekenen dat de democratie er niet komt of te lang uitblijft. Een niet-demokratisch gekozen regering is, in principe, gevaarlijk voor de omgeving. Er is heel duidelijk sprake van eigenbelang. Natuurlijk speelt er ook een humanitaire component mee. Maar daar waar er sprake is van grootschalige hulp aan de Russen is stabiliteit in de wereld het belangrijkste oogmerk en niet het hulp bieden aan de medemens.

U bent sekretaris van de 'Stichting Voedselhulp aan de Russen'. Met name daar wil ik met u over praten. Want over die voedselhulp doen nogal eens kritische geluiden de ronde. Wat is precies uw taak bij deze stichting?

Naast sekretaris ben ik ook logistiek verantwoordelijk. Dat wil dus zeggen dat ik de verantwoording draag vanaf het moment dat de penningmeester het geld vrijgeeft om in te kopen tot het moment dat het is uitgedeeld aan de gebruiker.

Als een slechtiende vrouw probeert een touw om de doos (van ca. 12 kg) te doen, schiet niemand te hulp...

FOTO'S ST. VOEDSELHULP

Kunt u dat gehele af te leggen traject eens toelichten?

De voorzitter van de stichting, de bekende industrieel Sickinge, zei kort nadat de opbrengst van de grote VARA-actie bekend was: Wij zullen de klus goed volbrengen. Op dat moment (december 1990) was het al bekend dat geleverde hulpgoederen aan Roemenië op de zwarte markt terecht waren gekomen. Goed volbrengen hield voor hem in goed voorbereiden. Nu weet iedere militair dat wil je een goede uitvoering hebben je een goede voorbereiding moet doen. Wij hebben ons dan ook eerst twee maanden bezig gehouden met de vraag hoe we het zouden organiseren. Het kernpunt in deze fase was: waar is de meeste behoefte aan en hoe organiseer ik de distributie ter plaatse. Toen de omvang van de behoefte bekend was en de plaatsen waar het naartoe zou gaan, zijn we gaan inkopen. Gedeeltelijk hadden we goederen in natura gekregen – voedsel zowel als medikamenten – gedeeltelijk hadden we geld gekregen. De volgende stap was het samenstellen van een verantwoord voedselpakket. Dat hebben we gedaan in samenwerking met het Ministerie van Landbouw. Daarna hebben we, in nauw overleg met de ziekenhuizen ter plekke, gekeken aan welke medikamenten er behoefte was. De mensen in de voormalige Sovjet-Unie zien er goed gevoed uit, dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de mensen in sommige delen van Afrika. Maar onderzoek ter plaatse wees uit dat die mensen voornamelijk aardappelen aten, waardoor ze ziek werden. Daar waren geen medikamenten voor.

Heeft u enig idee hoe het mogelijk was dat er geen medikamenten waren?

Die medikamenten kwamen voorheen hoofdzakelijk uit de Warschaupaklanden. Die landen hebben nu behoefte aan westerse valuta en produceren daarom met hun farmaceutische industrie voor het westen, waardoor ze dollars krijgen. Leveren dus

'We stuurden niet meer dan twee of drie vrachtwagens met voedselpakketten ergens naar toe.'

niet meer aan Rusland, waardoor het medicijntekort aldaar is opgelopen tot zo'n 80%.

'Het medicijntekort in de voormalige Sovjet-Unie beloopt zo'n 80%'

Jullie gingen het aksent op medicijnenhulp leggen?

Ja, alras werd overgestapt van voedselhulp naar medicijnenhulp. We hebben van de opbrengst ongeveer één derde besteed aan voedsel en tweederde aan medicijnen. Aan winkelwaarde hebben wij voor circa 16 miljoen gulden aan voedsel geleverd en aan medicijnen voor vele tientallen miljoenen guldens.

Na de fase van fact-finding, door pharmacuten en artsen – dus het kijken wat er nodig is en waar – gingen we vervolgens de bestellingen plaatsen bij de industrie en daarna het inpakken. De voedselpakketten werden ingepakt door Nederlandse militairen op de vliegbasis Ypenburg. Daarna zijn de voedselpakketten naar Rusland getransporteerd met Nederlandse vrachtwagens. De medicijnen zijn ingepakt door een bedrijf, omdat dat deskundigheid vroeg, en zijn hoofdzakelijk met Russische vliegtuigen daar naartoe gevlogen. Met iedere zending gingen mee of waren al aanwezig Nederlanders die de Russische taal beheersten. Die controleerden ter plaatse of alles aankwam en of alles werd gegeven aan mensen en ziekenhuizen die ervoor in aanmerking kwamen.

Ik begrijp dus aan de mensen die uit jullie vooronderzoek tevoorschijn waren gekomen?

Ja. Met die fact-finding was niet alleen de plaats vastgesteld en wat er nodig was,

maar ook op welke wijze het gedistribueerd zou moeten worden. Dat is per plaats verschillend georganiseerd. De ene keer via een kerkelijke organisatie, de andere keer via het lokale Rode Kruis of een kulturele vereniging. Wij werkten dus uitsluitend met groeperingen waarvan we zelf hadden kunnen vaststellen dat het goed kon lopen. We distribueerden ook steeds kleine hoeveelheden. We stuurden niet meer dan twee of drie vrachtwagens met voedselpakketten ergens naar toe, met twee of drie controleurs, zodat men steeds kon overzien waarmee men bezig was. Het voedsel werd naar een opslagplaats gebracht waar arme mensen leefden.

Dat ben ik nog vergeten te vertellen. De doelgroep was arme mensen, kinderen en ouden van dagen, met een inkomen tot 83 roebel per maand. Ter illustratie: een kilo aardappels kostte drie roebel. Die mensen konden dus vrijwel alleen maar aardappelen eten. Die hadden daarboven nog iets extra's nodig.

'Van de verzonden pakketten is er niet één verloren gegaan'

Het voedselpakket dat wij stuurden, we hebben er 100.000 gestuurd, was van een diverse samenstelling. Daarnaast hebben we nog veel bulk gestuurd. We kregen bijvoorbeeld 500.000 pakken koffie en we verzonden 100.000 voedselpakketten, dus hielden we 400.000 pakken over. Die werd dan als bulk verscheept naar Sint Petersburg en werd daar via bonnensysteem uitgereikt aan bejaarden. Die moesten zich legitimeren en tekenen voor ontvangst. Er is dus echt alles aan gedaan dat voor wie het bestemd was het ook daadwerkelijk kreeg. Of betrokkene het daarna verhandelde hoeft je niet meer in de gaten te houden. Sterker nog, dat is hun goed recht. Iemand die geen koffiemolen heeft en zijn bonenkoffie ruilde kan en mag je dat ook niet beletten.

U denkt dat door dit soort ruilingen het idee voeding heeft gekregen dat de gezonden goederen niet altijd bij de juiste mensen terecht zijn gekomen?

Ja, dat denk ik wel. Ons systeem zat wel zo in elkaar dat ik rustig durf te zeggen dat van de verzonden pakketten er niet één verloren is gegaan. Dat weet ik zeker! Nogmaals, dat er mensen zijn die goederen geruild hebben, iets wat daar heel normaal is, dat geloof ik direkt. Helaas is het een feit dat, door slechte begeleiding en distributie, goederen van andere landen wel op de zwarte markt terecht kwamen.

Wat de medikamenten betreft, was dat een even waterdicht systeem?

Wij hebben 161 ziekenhuizen bezocht. Daar zijn er 118 van geselecteerd. Deze hadden een behoefte aan alle medikamenten. Wij hebben ons echter beperkt tot de meest voorkomende en goedkoopste medikamenten. Waarom? Omdat je daar de meeste mensen mee helpt. Bijvoorbeeld pijnstillers, anti-biotica, spuiten, infuusmateriaal, enz. Zaken waar je vrij gemakkelijk in het Russisch bijsluiters bij kon maken. Lukte dat niet, dan zonden wij er deskundigen naartoe om de artsen te kunnen vertellen waar de medicijnen voor gebruikt konden worden. Wij hebben gedurende het gehele traject er steeds mensen van ons bij gehad die de Russische taal beheersten. Omdat we steeds werkten met kleine hoeveelheden heeft de actie ook zo lang gelopen en loopt deze nog. Er is absoluut niets verloren gegaan!

Vandaar de geïrriteerdheid wanneer de hulp in negatieve zin in de publiciteit komt?

Ja. Wanneer gesteld wordt dat goederen van onze hulpactie op de zwarte markt terecht zijn gekomen, dan heb ik het gevoel dat ik met een natte dwiel in mijn gezicht word geslagen.

'Iedereen op straat heeft een tas bij zich'

U bent eind vorig jaar nog in Moskou geweest. Hoe was de situatie daar?
Iedereen die je op straat ziet lopen heeft een

'Ik heb wel eens gezegd: Geef generaal Schwartzkopf een nieuwe opdracht na z'n Golfkommando'

Het uitdelen direkt aan de doelgroep.

tas bij zich. Ze zijn slechts met één ding bezig: het eten voor de dag van morgen. Dat valt je ogenblikkelijk op. Wat mij verder is bijgebleven is dat de mensen heel erg egoïstisch bezig zijn. Het is ik, ik en nog eens ik. Je moet niet denken dat mensen voor een winkel een bejaarde of een invalide vóór zullen laten gaan. Ze zijn alleen maar bezig met hun eigen probleem op te lossen: hoe kom ik aan eten. Voor het oplossen van de werkelijk grote problemen zal het lastig zijn voor de top daar bij de bevolking weerklank voor te vinden. De bevolking is gemakzuchtig. Dat bedoel ik niet als een verwijt. Het heeft ongetwijfeld te maken met het nog niet om kunnen gaan met de eindelijk verworven vrijheid. Het was beklemmend te moeten ervaren dat hier niet een volk bezig was zijn problemen op te lossen, maar dat iedereen alleen maar voor zichzelf bezig was.

Moet er meer hulp geboden worden?

Iedere hulp is goed. Ook al lijkt het een druppel op een gloeiende plaat, toch is het goed. Al is het nog zo weinig, het is in ieder geval een morele ondersteuning. Iemand die iemand in Rusland kent moet daar een pakje naar toe sturen. Van gemeente naar gemeente, van stad naar stad, van land naar republiek. Op alle nivo's moet er geholpen worden. Geef ze het gevoel dat ze niet alleen voor de klus staan. Praten we over de massale hulp, op gang te brengen

FOTO WIN HEIJ

door EEG, de VS, evt. met steun van de NAVO, dan kan die hulp pas goed op gang komen door centraal de zaak heel goed te coördineren en een onvoorstelbaar goed distributiesysteem ter plaatse te ontwikkelen. Een geheel ander systeem als wij met onze stichting hanteren. Daar heb je zoveel begeleiders voor nodig dat je dat bij zo'n massale hulp gewoonweg niet op kunt brengen.

U noemde zoëven de NAVO. In welke mate zouden daarbij de krijgsmachten van de diverse lidstaten ingeschakeld kunnen worden?

Ik denk dat massale hulp uitsluitend op de militaire manier kan worden geboden. Waarom? Om zo'n groot project te ondernemen in een land met zo'n gebrekkige infrastructuur heb je de krijgsmacht nodig. Militairen zijn gewend aan grootschalige optredens, verplaatsingen, bevoorradingen, enz. Daar komt nog bij dat de krijgsmacht een calamiteitenorganisatie is. Dus gewend aan onverwachte situaties. Militairen en logistiek zijn onverbrekkelijk met elkaar verbonden. De goederen moeten ze natuurlijk via andere instanties krijgen, maar het logistieke aspect zou door militairen moeten gebeuren. Ik heb wel eens gezegd: 'Geef generaal Schwartzkopf een nieuwe opdracht na z'n Golf-kommando'. Overigens moet niet de gehele NAVO het gehele Russische gemeenebest voor zijn rekening nemen, maar een klein land als Nederland de een of andere grote stad en grotere landen een bepaalde republiek. Deze directe binding is, om allerlei redenen, heel belangrijk.

'Massale hulp kan alleen op een militaire manier worden geboden'

Wanneer ik u zo enthousiast hoor praten over het hulp bieden aan de voormalige Sovjet-Unie, denk ik dat het niet teveel gezegd is dat u op het standpunt staat dat het

Westen Oost-Europa niet aan zijn lot mag overlaten. Wanneer dat volgens u inderdaad zo is, kunt u het waarom daarvan, aan het slot van dit gesprek, aangeven?

Ik heb daar een drietal overwegingen voor. Laat ik beginnen met het humanitaire. Nu de mensen in het Oosten, en met name in Rusland, net op het moment dat ze eindelijk vrij zijn, in de problemen zitten, die ze dagelijks aan den lijve ondervinden, moeten wij er iets aan doen.

Een tweede is de politieke kant van de zaak. Wij moeten hen, door structurele hulp, in de gelegenheid stellen de democratie aldaar gestalte te geven. Zij hebben er daar net zo goed recht op als wij hier om zich in volle vrijheid te ontplooien. Waarom wel al die inspanningen plegen naar het Oosten en waarom niet naar het Zuiden, naar Afrika, waar de ellende zo ontzettend groot is? Dat konflicteert, dat voelt iedereen.

Waarom dan toch die inspanning oostwaarts? Omdat, hoe gevaarlijk het ook is het op te merken, de nood in het Oosten niet structureel was. Men leed er geen honger, er was zelfs sprake van een zekere welvaart. Met het verkrijgen van de vrijheid is het tegelijkertijd bergafwaarts gegaan met die welvaart. En de kans dat men zich daartegen afzet en dus de kans dat het daar gaat escaleren, dat er toch weer iemand de macht grijpt, dat er door iemand gedreigd zal worden met de daar nog aanwezige kernwapens, enz., die kans is de derde overweging waarop het Westen het Oostblok te hulp moet komen. Bij dit laatste argument is namelijk de veiligheid van het Westen rechtstreeks in het geding.

Het Westen heeft er dus alle belang bij dat het in het Oosten, zo snel mogelijk, goed gaat. Overigens denk ik persoonlijk dat

'Korte termijn hulp aan Oost-Europa kan op termijn de hulp aan de Derde Wereldlanden verbeteren'

En nu naar huis...

Let op enkele details:

- propagandafoto aan de wand
- zakdoek als handvat
- op doos staat in Russisch: 'Gegeven in vriendschap'

hoe sneller er een zekere welvaart is in het Oosten, hoe eerder ook van daaruit (weer) hulp kan worden gegeven aan bijvoorbeeld Afrika.

Wim Heij

Weet je nog, twee jaar geleden: de val van de Berlijnse muur; en het zich losmaken van Oost-Europese landen uit het machtige Sovjet-Rijk?

Weet je nog, een jaar geleden: de vereniging van de twee Duitslanden?

Weet je nog, een half jaar geleden: de coup in de Sovjet-Unie?

Weet je nog, drie maanden geleden: de val van Gorbatsjov, en de oprichting van het gemeenebest?

Weet je nog, hoe opgelucht wij reageerden op de mogelijke democratisering in het Oost-blok?

Weet je nog, dat het Westen op allerlei wijzen en toonaarden heeft gezegd dat besturen, industrieën en mensen daar moeilijke tijden tegemoet zouden gaan?

Weet je nog, dat we toen zeiden dat het lang zou duren voordat er stabiliteit zou zijn daar?

Weet je nog, dat we toen massaal hebben gezegd dat we daar moesten helpen?

Weet je: ik denk dat we ons nu pas realiseren wat de realiteit daar is; en dat we jaren en jaren

hulp en ondersteuning zullen moeten bieden, op alle mogelijke manieren.

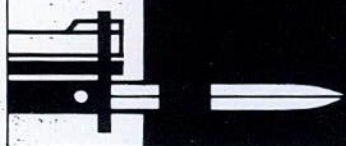
Weet je: ik denk dat we er niet aan zullen ontkomen zelf in te leveren om hen daar uit de ellende te helpen.

Wat denk jij?

Steven

PRIKKELS

REÛNIE

Binnen de krijgsmacht vinden veel reünies plaats. Het grote personeelsverloop door de dienstplicht, zal daar een belangrijke oorzaak van zijn. Doorgaans nemen een paar mensen het initiatief. Ze verrichten veel spitwerk om iedereen op te sporen, vooral als de club reeds jaren uiteen is. Uiteindelijk is het dan zover. Na vele jaren kijken ze elkaar weer aan, mensen die korte of langere tijd moesten samenwerken. Het wordt een gezellige dag, met veel spijzen en dranken. Zo hoort dat ook, want een reünie staat voor een gezellig samenzijn. Iemand met een sprankje rancune tegen het leger, de overheid of mede-reünisten zou dan ook een dissonant kunnen zijn voor zo'n bijeenkomst. Die mensen blijven

waarschijnlijk weg, zou je denken. De praktijk is anders.

Het onlangs in Vrij Nederland gepubliceerde verhaal van een aantal oud-strijders-ex-dienstplichtigen van de 7 december-divisie is daar een voorbeeld van. Uiteraard vinden deze inmiddels zestigers het plezierig om elkaar regelmatig te ontmoeten. Dat het ook emotionele kontakten zijn is vanzelfsprekend. Juist op latere leeftijd komt het meer voor dat men zaken uit het verleden gaat overdenken. Met hun ervaringen in oorlogsomstandigheden, komen dan de problemen vaak boven. De behoefte om elkaar te ontmoeten ligt dan ook voor de hand.

Alleen de wijze waarop deze bijeenkomsten plaats vinden, wekt op zijn minst enige verbazing. Het verhaal van de oud-strijders is een aaneenschakeling van kritiek die terecht is. Allereerst de grote leugen in de voorlichting over de taak die ze te wachten stond in de tropen. Daarvan werd gezegd dat de Indische bevolking ze hard nodig hadden, nadat de Japanners alles hadden vernietigd. Vervolgens werden ze als slachtvee per schip vervoerd, terwijl ze nog mager waren door ondervoeding vanwege de Duitse bezetting. Dat ze na lange tijd terugkomend in het vaderland geen enkele erkenning ondervonden. Je zou denken, deze mannen hebben alle rancune tegen alles wat ook maar naar overheid en legerleiding ruikt.

Maar nee, men komt samen met die overheid en legerleiding tijdens de vele reünies. Men laat zich alsnog onderscheiden. Men vraagt erkenning in de vorm van een OV-jaarkaart, alsmede het beschikbaar stellen van een vliegtuig om Indonesië te bezoeken. De bijeenkomsten vinden plaats in de kazerne met een diner voor rekening van het rijk.

Zou de tijd toch alle wonden helen? Misschien begrijp je dat alleen als deelnemer aan zo'n reünie.

Cor Out

WEET JOHN WAITE WEL WAT 'IE WIL?

Op de middelbare school kwam het vaak voor, de zogenaamde knipperlichtrelatie. Aan-uit-aan-uit-enzovoort. Zanger John Waite heeft daar ook een handje van. Hij is alweer uit Bad english gestapt, nog voordat *Time stood still* goed en wel in de Nederlandse top-10 is beland. Met deels dezelfde muzikanten vormde hij meer dan een decennium geleden the Babys, maar ook daar had hij op een gegeven moment zwaar genoeg van.

De tweede cd van Bad english, *Backlash*, verscheen eind vorig jaar. De eerste single ervan, *Straight to your heart* (een bescheiden notering in de top-40) verscheen nog onder de naam Bad english, maar met de volgende singlerelease was er alweer sprake van een scheiding. *Time stood still* komt uit onder de naam Bad english & John Waite, alsof het gaat om een gelegenheidscombinatie. Voor het Nederlands publiek maakt dat, terecht, niets uit, want het wordt de eerste echte hit in ons land voor Bad english en de grootste sinds tijden voor John Waite.

■Babyface

The Babys, Waites eerste succesband, maakten vijf albums, die verschijnen tussen januari 1977 en oktober 1980. Hiervoor waren maar liefst drie line-ups nodig. In de laatste, waarmee elpee vier en vijf werden opgenomen, zijn ook bassis Ricky Philips en synthesizerspeler Johanthan Cain terug te vinden, die later ook deel uit maken van Bad english. De naam the Babys wordt gekozen omdat het opvalt tussen de andere hardrockbands en schijnt niets te maken te hebben met het niet zo volwassen uiterlijk van Waite.

De muziek van the Babys, en zo ook het latere werk van Waite, kenmerkt zich door een afgewogen combinatie van stevige rocknummers en romantische ballads. Deze laatsten leveren, zoals zo vaak bij

hardrock groepen, het meeste succes op. Met name zijn dat *Isn't it time* (1977) en *Everytime I think of you* (1979).

Opvallend is het nagenoeg ontbreken van succes in het thuisland Groot-Brittannië, ondanks overdreven veel aandacht van de Engelse pers. Dit wordt gecompenseerd door het enthousiaste onthaal in de Verenigde Staten en twee top-10 noteringen in Nederland.

In 1981 verlaat John Waite the Babys om een solo-carrière te beginnen. Dat duurt vier elpees lang, en alleen met de single *Missing you* (1984) raakt de Britse zanger uit de vergetelheid. Wat heet, het wordt een nummer 1 hit in het land waar zijn muziek toch al zo goed aanslaat, Amerika en zelfs zijn thuisland ziet er eenmalig een top-10 hit in.

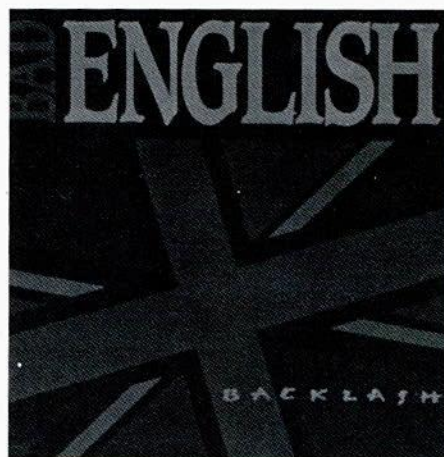
■Vier minuten

Het verhaal gaat dat John Waite niet meer dan vier minuten nodig had om *Missing you* te schrijven. Het leverde niet alleen een nummer één-hit, maar ook de nodige hoon op. Luidde de eerste regel niet 'Everytime I think of you', naar een van de grote hits van the Babys? Nou dan. Dat je als muzikant jat van anderen is tot daaraantoe, met een beetje tact valt dat nog als eerbetoon uit te leggen, maar uit je eigen werk citeren en dan nog wel zo letterlijk, dat is eigenlijk alleen maar zielig, zo luidde de kritiek.

Misschien daarom zocht Waite weer de bescherming van een band, Bad english. Van de eerste, gelijknamige cd lusten ze in Amerika wel pap; symphonische gelikte hardrock, die net zo heavy klinkt als Hammer, heel geschikt dus voor de FM-stations in de States. Zijn gepassioneerde zang wordt onder meer begeleid door ex-Journey gitarist Neil Schon en dat leidt tot Amerikaanse hits als *The price of love* en *When I see you smile*, maar weer eens een ballad. En dan, de naar nu is gebleken alweer laatste cd, *Backlash*.

■Essentieel

Op hetzelfde moment dat *Time stood still* (op de cd in een overigens mooiere uitvoering dan op single) de weg omhoog naar de top van de Nederlandse hitparade had gevonden, verscheen ook de cd *The essential John Waite*, een vorm van een overzicht cd van de Britse zanger in de periode 1976-1986. John Waite komt eruit naar voren als een dan wel gepassioneerde, maar niet altijd even diepgaande zanger, die een aantal indrukwekkende nummers op zijn

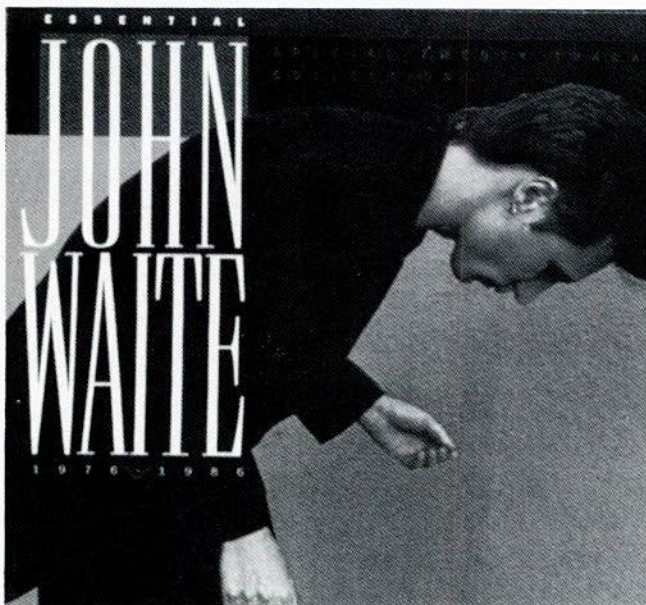

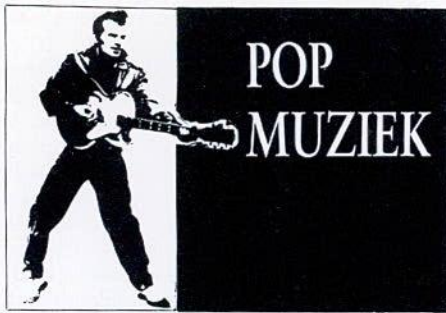
naam heeft staan (luister naast bovengenoemde singles ook eens naar het bombastische *White lightning*), maar daarnaast ook een aantal weinig indruk achterlatende stevige rocksongs.

Nu was er in 1981 al een verzamel cd van the Babys verschenen, *Anthology* genaamd. De platenmaatschappij heeft er alles aan gedaan overlappings te voorkomen. Zo staat op *The essential...* één van de drie top-10 hits in Nederland van the Babys, *A piece of the action*, een nummer dat natuurlijk op *Anthology* thuis hoort. Helemaal verbazingwekkend is het op beide cd's ontbreken van de vierde (en kleinste) Babys hit *I'm falling*.

Maar daarnaast staat er genoeg op *The essential...*, twintig nummers maar liefst. Het accent ligt vooral op Waite's eerste solo-plaat, *Ignition* uit 1982, en er staan twee, nog niet eerder verschenen nummers op. Voor wie echt geïnteresseerd is in de zanger John Waite biedt *The essential...* een goed, maar bij lange na niet volledig overzicht van 's mans carrière. Voor wie wel wat van hem wil hebben is het beter te wachten op een echt goede verzamel cd, van het begin van the Babys tot het einde van Bad english.

Evert van Dijk

LOU REED

Magic and loss

Lou Reed liet enkele generaties geleden voor het eerst van zich horen middels de Velvet underground (VU voor de kenners). Clips, sterrenparty's en stadionconcerten waren voor deze band niet weggelegd, maar de titelloze debuutplaat uit 1967 wordt nog steeds als een hoogtepunt uit de muzikale historie beschouwd. Een vijftal jaren later gaat Lou Reed solo en ook in z'n eentje heeft hij zijn stempel op de popmuziek kunnen drukken, al mogen enkele diepe dalen niet onvermeld blijven.

Sex, drugs en rock'n roll (het één in een nog grotere mate dan het andere) hebben hem er niet onder gekregen. Dat bleek ook maar weer eens in 1989, toen het conceptalbum *New York* verscheen. Ook het met VU-maatje John Cale gemaakte *Songs for Drella* (1990), met als centrale thema de voor beiden zo belangrijke Andy Warhol, kon de toets der kritiek ruimschoots doorstaan en in die zin verbaast het ook niet echt, dat het begin 1992 verschenen *Magic and loss* wederom een heel bijzondere plaat is.

Het is – verrassing – een conceptalbum geworden, over twee goede vrienden van Lou, die allebei aan kanker zijn gestorven. De veertien nummers behandelen de dood en hoe je daar als nabestaande mee omgaat, hoe je daar toch weer iets positiefs uit kunt halen. Magisch, noemt Lou Reed dat. De teksten zijn realistisch, wrang, 'cynisch en humorvol, zoals altijd. Een voorbeeld? 'The cheeks of his mother the eyes of his father... the final disappointment... Harry looked in the mirror thinking of Vincent van Gogh and with a quick swipe he lopped off his nose'.

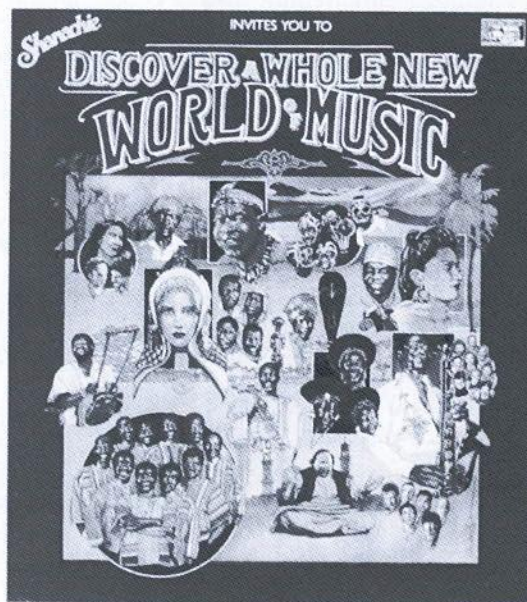
Lou Reed slaagt er als geen ander in met zijn orthodoxe instrumentarium, zijn opvallende zang en zijn weloverwogen teksten te blijven boeien en op *Magic and loss*

laat hij wel heel grote delen van de jonge garde in zijn dan wel haar hempie staan.

DIVERSE ARTIESTEN

Discover a whole new world of music

Niet alle platenmaatschappijen hebben artiesten onder contract die op eigen kracht een plaatsje in de album top-100 kunnen bemachtigen, of beter nog, waarvan een verzamel cd kan worden uitgebracht. Dat wordt geprefereerd, want dan is succes verzekerd (in het overzicht van best verkochte albums van 1991 staan er 43 verzamel cd's bij de eerste 100). Dan rest er nog maar één ding; een verzamelaar uitbrengen waarop het beste van de betreffende platenmaatschappij is te beluisteren.

Een voorbeeld daarvan is het vooraanstaande label op het gebied van de wereldmuziek, Globestyle, dat al twee veelgeprezen overzichten heeft uitgebracht van de meesterwerkjes die ze uit alle hoeken en gaten van de wereld hebben bijengesprokkeld. Zoiets gaat natuurlijk niet onopgemerkt aan de concurrentie voorbij en *Discover a whole new world of music* is het antwoord van het label Shanachie.

Op de verzamelaar staan veertien wereldmuziek-artiesten, waarvan enkelen al een gerenomeerde status hebben opgebouwd. Wat dacht je van Ladysmith Black Mambazo, Ofra Haza (opvallend genoeg ook op één van de twee Globestyle-verzamelaars te horen) en Fela Anikulapo-Kuti. Maar wie wel eens van de Indiase zangeres Najma heeft gehoord, of van de Oegandese fluitist Samite mag het zeggen.

Het grote pluspunt van een dergelijke verzamelaar is dat de luisteraar tegen een zeer geringe inspanning een weloordachte selectie krijgt voorgeschoteld uit de grote brij van wereldmuziekplaten. Dat is tegelijkertijd ook het grote nadeel. De muziek op *Discover...* heeft als enig gemeenschappelijke dat het niet-westers is en dat maakt het voor sommigen een te groot ratjetoe.

Wie echter wel in staat is met zevenmijslaarzen de stappen van de Cariben naar Oost-Afrika en van Griekenland naar India te maken, heeft aan *Discover...* een goeie.

Er staan prachtige nummers op, waarbij het opvalt dat *Kako kole* van de eerdergenoemde Samite, die het dichtst bij de traditionele muziek blijft, een van de hoogtepunten vormt, terwijl *Satyam*, *Shivam*, *Sundaram* van de in Engeland levende Indiase Sheila Chandra het minst interessant is. Zij weet westerse dans-ritmes te vervlechten in Indiase melodieën, maar echt boeien doet dat mij niet.

TEENAGE FANCLUB

Bandwagonesque

Een grote gele zak met geld siert de knalroze hoes van *Bandwagonesque*, de tweede cd van de Schotse viermansformatie Teenage fanclub. De afzichtelijke kleuren-

combinatie kan ik niet verklaren, maar met de zak geld wil Teenage fanclub de criticasters vóór zijn die, in geval van succes, meteen klaar staan om de band te beschuldigen van het houden van uitverkoop met als doel een doorbraak naar het grote publiek te bewerkstelligen. Voorlopig hoeft de band zich daarover niet druk te maken. Er is nog geen single verschenen die de band volop in de schijnwerpers heeft geplaatst, al verdienen de Schotten dat op basis van *Bandwagonesque* zeer zeker.

Teenage fanclub heeft zijn wortels duidelijk niet in de jaren tachtig of negentig, maar gaat iets verder terug. De gitaar speelt een

wel heel voorname rol, de zang lijkt in de douche te zijn opgenomen en is prachtig meerstemmig, en de heren weten precies waar Abraham de mosterd haalt wat betreft het schrijven van een goede melodie.

Dat valt te noren in juweeltjes als de nieuwste single *What you do to me, I don't know* en *Guiding star*. Wat verder opvalt zijn de twee instrumentaaltjes *Satan* en *Is this music?*. Het is niet voor het eerst dat Teenage fanclub van zich laat horen, maar zo overtuigend als op *Bandwagonesque* gebeurde dat nog niet eerder en maakt de band tot eentje om te koesteren. E.v.D.

MILITAIRE EED EN ARTSEN- EED: IS DAT MOGELIJK? (3)

De arts in het leger is gebonden aan twee eden: de medische en de militaire. Zijn denken en handelen worden beïnvloed van twee zijden: de medische en de militaire. Heeft dit conflicten tot gevolg? Vanzelfsprekend. Altijd en overal waar van een twee- of meervoudige beïnvloeding sprake is zullen conflicten ontstaan. Zijn deze conflicten van persoonlijke en tijdelijke aard en door middel van een voor eenieder bevredigende oplossing uit de wereld te helpen, of hebben zij een wat structureler karakter? Hier nu beginnen de meningen uiteen te lopen.

Is de MGD'er op de eerste plaats een militair die met zijn medische wapens zorgt voor een goed moreel en een snel herstel van de (licht)gewonde soldaat om zo een niet onaanzienlijke steen aan het bereiken van het oorlogsdoel – de overwinning op 'de vijand' – bij te kunnen dragen? Een militair voor wie in conflictsituaties de militaire eed dan ook zwaarder dient te wegen dan de medische? Als we de MGD'ers Gori en Kiviet mogen geloven wel.

Of is de MGD'er toch meer een arts die volledig neutraal en uit puur humanitaire overwegingen de soldaten verzorgt? Een arts die min of meer toevallig de krijgsmacht als werkterrein heeft? Reserve-officier van gezondheid Hoitink is er vast van overtuigd.

Of zit er toch op zijn minst een kern van waarheid in de opvatting van de artsen Meursing en Verdoorn dat er door het volkomen uiteenlopend karakter van de geneeskunde (helen en voorkomen van ziekte en dood) en het militaire werk (door middel van het lichamelijk verslaan van de vijandelijke soldaten (en burgers), dus: het doden of verwonden van mensen) van een onoplosbare contradictie gesproken moet worden?

Dit artikel is helaas te beknopt van aard om op de vele aspecten van deze vraag een bevredigend antwoord te geven. Daarvoor verwijs in naar mijn boek waarvan in het vorig nummer van EGO een recensie is opgenomen, al claim ik ook daarin geen volledigheid. In dit kader zal ik me beperken tot een eventuele discrepantie tussen de medische en de militaire eed.

■ Geen contradictie

De mening dat de eden niet conflicteren omdat de letterlijke teksten niet zouden conflicteren, is wijdverbreid. Men zweert of belooft zich te zullen houden aan de wetten, maar dat is iets dat iedere burger op straffe van rechtsvervolging moet doen, al heeft die dat dan niet expliciet gezworen of beloofd. De eden leggen dan ook 'slechts' een morele en geen juridische verplichting op. Het breken van enkel de morele verplichting kan niet tot strafvervolging leiden, dus is er van discrepantie geen sprake.

Het is natuurlijk prettig voor een arts in de krijgsmacht te weten dat zolang hij 'de wetten' gehoorzaamt, van juridische stappen geen sprake kan zijn. Maar betekent

dit dat er geen contradictie bestaat? Geenszins. Immers de morele verplichting voortkomend uit de militaire eed kan van een geheel andere orde zijn dan die voortkomend uit de medische. (Is van een geheel ander orde, hoor ik menigeen zeggen.) Het is wellicht interessant op te merken dat in het Romeins recht – waar ons rechtssysteem toch grotendeels op is gebaseerd – de morele verplichting van

veel groter belang was dan een eventuele juridische implicatie.

Nu staan in de militaire eed de voor velen beruchte woorden 'onderwerping aan de krijgstuich'. Juristen en militair geneeskundigen die bestrijden dat er een tegenstelling tussen beide eden bestaat zullen naar voren brengen dat die zinsnede is vereist omdat het leger zich anders niet op haar taak kan voorbereiden, laat staan uitvoeren. Daarbij laten die woorden het beroepsgeheim en de vrijheid van geneeskundig handelen intact, zaken die toch de essentie van de artseneed vormen. De vraag is of dit inderdaad het geval is. Het proces tegen de arts Beukers in 1915, die voor het gerecht moest verschijnen omdat hij weigerde bepaalde medische gegevens aan de militaire staf te overhandigen, doet in ieder geval anders vermoeden, evenals de houding van veel militairen (en militair geneeskundigen) tegenover soldaten die kampten met psychische klachten naar aanleiding van doorstaan oorlogsgeweld.

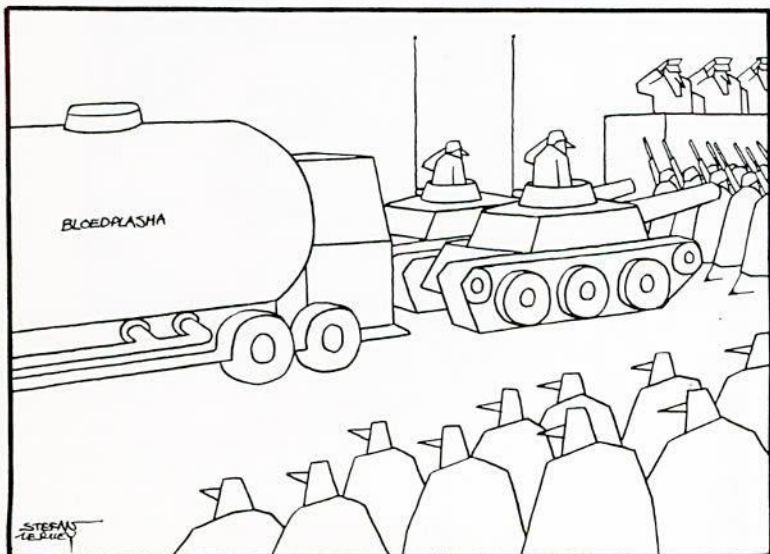
Een weldenkend officier zal niet ingrijpen in het medisch handelen, wordt dan gezegd. De vraag is niet of ieder officier welkend is (zou er dan nog oorlog zijn?), maar of een arts op toevallige persoonlijke kwaliteiten van zijn of haar superieur mag vertrouwen. Ietwat meer zekerheid zal door velen op prijs gesteld worden, lijkt me.

■ Conflicterende filosofieën

Maar, laten we er even van uitgaan dat de letterlijke teksten niet met elkaar in conflict zijn. Reserve-officier van gezondheid Van 't Hooft leerde ons echter al in 1967 dat het onjuist was om van de letterlijke tekst uit te gaan. De achterliggende filosofieën zijn van veel meer belang. Een eed is slechts de samenvatting van een bepaalde manier van denken op een bepaald tijdstip. De eed bleef vaak eeuwen onaangetast, maar de wijze van denken evolueerde verder. Hierdoor liep een eed altijd achter bij de gedachte waarvan hij de uitdrukking vormde. Van 't Hooft concludeerde dat 'er enkele zeer fundamentele en principiële verschillen in de medische en militaire wijze van denken' waren. Samengaan van die twee had altijd het karakter van een compromis, nooit van een echte oplossing. Tussen het helen van zieken en gewonden en het bestrijden van de oorzaken van lichamelijk en geestelijk onheil aan de ene, en het bereiken van een militair doel, zonedig ten koste van niet enkel vijandelijke, maar ook eigen manschappen, was een harmonieus samengaan onmogelijk.

■ Eden zijn strijdig

Deze conclusie werd getrokken door een arts die ervan uitging dat letterlijk gezien de beide eden nog wel te combineren zouden zijn. Wat voor een conclusie er wordt getrokken door iemand die zelfs daaraan hartgrondig twijfelt, laat zich dan ook raden. Zo iemand is de medisch-ethicus Paul Sporken, die in het begin van de jaren zeventig onderzoek verrichtte naar de rol van de arts in dienst van de krijgsmacht. Volgens Sporken ont kwam een militair arts er niet aan dat met het dienen van de lichamelijke en geestelijke gezondheid van

'Geschied voor militaire dienst!'

Spotprent van de Duits-Amerikaanse kunstenaar George Grosz (1893-1959) op het door de oorlogsnoodzaak (W.O. I) wat al te gemakkelijk weer goedkeuren van oorlogsgewonden door artsen.

de individuele soldaat, ook andere belangen werden gediend, zoals het hooghouden van het moreel en het weer inzetbaar maken van die soldaat. Met andere woorden: zelfs als hij neutraal en non-combattant wilde zijn (wat dus niet voor ieder militair-geneeskundige opgaat), dan nog was hij noch neutraal, noch non-combattant. De MGD'er diende het welzijn van de soldaat met het oog op militaire belangen, belangen die in feite haaks stonden op de medische.

Sporken ging hierbij zoals gezegd nog een stap verder dan Van 't Hooft. Zijns inziens waren niet alleen de wijze van denken, maar ook de eden zelf wel degelijk met elkaar in strijd. In de artseneed lag de nadruk op het heil van (toekomstige) zieken, terwijl in de militaire eed gehoorzaamheid

aan de wet en onderwerping aan de krijgsmacht centraal stonden. De wet waar in de artseneed sprake van was, had betrekking op hetgeen moest worden gedaan in het belang van de zieke. De wet in de officierseed is de nationale wet, dient het zogenaamde belang en heeft betrekking op hetgeen voor een zo effectief mogelijk opereren van het leger in actie noodzakelijk is. Oftewel: de wet in de medische eed dient medisch noodzakelijke operaties, en de wet in de militaire eed dient militair noodzakelijke operaties. Hieruit concludeerde Sporken dat eenvoudigweg niet kon worden ont-

kend dat ook de twee eden zelf principieel verschilden, zelfs tegenstrijdig waren. Deze tegenstrijdigheid kwam in de wijze van denken nog enkel en alleen sterker tot uiting.

■ Het conflict in de praktijk

Rest de vraag of het militair-medisch werk inderdaad veelal tot moeilijkheden heeft geleid – moeilijkheden waarbij dus moest worden gekozen tussen de militaire en de medische poot van het werk, en waarbij inderdaad de militaire eed de voorrang had moeten krijgen, hetgeen door zo verscheidene artsen als de zeer militaire Kiviet, en de zeer pacifistische Meursing is beweerd. Conflicten waarbij de medisch officier diende te bedenken dat hij in de eerste plaats officier was, zoals de inspecteur der geneeskundige dienst der landmacht in de jaren dertig J.C. Diehl, zijn ondergeschikten voorhield. Het antwoord kan niet anders dan bevestigend zijn. Bewijzen hiervoor worden ondermeer gevormd door de gevangenisstraf van de arts Palasciano in 1848, die volgens zijn generaal zelfs onthoofd had moeten worden, en dat alleen omdat hij had geprotesteerd tegen het bevel reeds verslagen tegenstanders te doden; de gevangenisstraf van de arts van het muitende schip De Zeven Provinciën in 1934, die gewonde muiters had behandeld; de drie jaar dwangarbeid van de arts Levy in 1968, die weigerde medewerking te verlenen aan een puur militair bedoelde semi-medische taak tijdens de Vietnam-oorlog; de brief van een vijftigtal dienstplichtig artsen in 1971 waarin gesteld werd dat de artseneed boven de officierseed diende te prevaleren, een verzoek dat door de toenmalige minister van defensie niet kon worden ingewilligd; en: het voor militair geneeskundigen niet bindend verklaren van de medische eed bij dienst in voormalig Nederlandsch-Indië.

■ Conclusie

Geconcludeerd mag worden dat de mening dat de artseneed en de militaire eed conflicteren, bestaansrecht heeft. Wat mij betreft heeft die mening zelfs meer bestaansrecht dan de ontkenning ervan. Dat sommige officieren van gezondheid dit beamen, ofschoon hen tijdens de opleiding anders is geleerd, kan er op duiden dat zij tijdens die opleiding hebben geslapen. Het kan er echter ook op duiden dat zij van mening zijn dat er tijdens die opleiding is geleerd dat twee plus twee vijf is.

Leo van Bergen

AUSTRALIË SCOORT HOOG MET 'PROOF'

Australië, dat mooie wilde land vol schapen en schapenboeren, lijkt geen optimale voedingsbodem voor culturele hoogstandjes. De televisieseries die er worden geproduceerd, schetsen een beeld van burgerlijke, benepen, bemoeizieke, naïeve mensen zonder een greintje smaak. Toch komen er met de regelmaat van de klok films uit Australië die regelrechte juweeltjes genoemd kunnen worden en die in Europa dan ook gretig aftrek vinden.

Het filmfestival van Rotterdam bood de duizenden cinefielen de première van *Proof*, een ongelooflijk knap geconstrueerd psychologisch drama van de Australische Jocelyn Moorhouse, waarin een blinde fotograaf centraal staat. Met dat gegeven zit de kijker onmiddellijk recht op en wrijft zich als het ware de ogen even uit.

'Een paar jaar geleden hoorde ik toevallig dat iemand een blinde fotograaf had ontmoet', aldus Moorhouse, die ook het scenario schreef. 'Het raadsel bleef me intrigeren. Ik ben altijd gefascineerd geweest door de vraag hoe blinde mensen hun weg vinden in het leven. Want iets met "eigen ogen" zien is in feite de eerste en enige bevestiging dat iets bestaat, of waar is. Mensen die kunnen zien, nemen alles als vanzelfsprekend aan, maar blinden moeten op anderen vertrouwen. Martin, de man uit mijn verhaal, kan dat niet.'

Martin is vanaf zijn geboorte blind. Toen hij klein was, had hij het gevoel dat zijn moeder hem altijd voorloog en dat ze zich voor haar gehandicapte kind geneerde. Eenmaal volwassen, zoekt Martin een manier om greep te krijgen op het leven waar hij zich geen voorstelling van kan maken. Hij doet dat door foto's te nemen.

Als Martin op een dag voor een restaurant over een berg afval struikelt, ontmoet hij Andy, een jongen die in het eethuis werkt. Andy denkt dat Martin zijn kat per

ongeluk heeft vermoord, maar Martin voelt onmiddellijk dat het dier niet dood is. Ze gaan samen naar de dierenarts en daar ziet Andy voor het eerst hoe Martin het leven in foto's probeert te vangen. Hij raakt geïntrigeerd door die sombere, maar boeiende jongen en helpt hem om onderschriften bij de foto's te maken, die Martin in braille uittikt en er bij plakt. De mannen worden langzaam vrienden en Martin vraagt of Andy hem wil beloven, dat hij nooit tegen hem zal liegen.

Korte tijd later maakt Andy kennis met Celia, een aantrekkelijke jonge vrouw die Martin in de huishouding helpt en die ver-

liefd op hem is. Omdat ze hem niet voor zich kan winnen, treitert ze hem met kleine dingen: ze zet bijvoorbeeld dingen neer waar hij zich aan stoot. Als Celia merkt dat Andy moeiteloos toegang krijgt tot de man die haar consequent afwijst, wordt ze jaloezers. De meest effectieve manier om Martin te straffen, is om een relatie met Andy te beginnen. Dat beseft ze feilloos, en ze gaat trefzeker op haar doel af.

Als ze Andy eenmaal heeft verleid, krijgt ze hem zover dat hij tegen Martin liegt over een bepaalde foto. Om haar triomf compleet te maken, zorgt ze dat Martin achter Andy's bedrog komt. Tussen de vrienden ontstaat tijdelijk een verwijdering, maar uiteindelijk trekt Celia toch aan het kortste eind.

Wat in de eerste plaats treft bij het kijken naar *Proof* is het feit, dat de blinde Martin geen zielige figuur is. Integendeel, hij is bonkig en arrogant en hij behandelt de mooie aanhankelijke Celia heel onhebbelijk. De manier waarop Celia zich gedraagt is ook verbazingwekkend als je eenmaal weet dat ze door een vrouw gecreëerd is.

'In Celia zit veel van mezelf', aldus Moorhouse. 'Vrouwen hebben vaak het gevoel dat ze iemand die gehandicapt is of problemen heeft, kunnen redden door voor hem of haar te zorgen. Martin van zijn kant is bang om zich kwetsbaar op te stellen door verliefd te worden, daarom wijst hij Celia af.'

Het zijn deze doordachte toelichtingen, die maken dat je je als kijker steeds duidelijker realiseert hoe zorgvuldig er over de karakters in het verhaal is nagedacht en hoe fijnvertakt de gecompliceerde relaties zijn die er tussen hen ontstaan. Tegelijk ademt *Proof* een verfrissend soort realiteit, en valt er af en toe ook nog te lachen. Waarom kunnen we dat in Nederland nou (bijna) nooit? *Leo van Opzeeland*

V.l.n.r. Genevieve Picot, Hugo Weaving en Russell Crowe in 'Proof'.

FILM IN 'T KORT

LA BELLE NOISEUSE

De Fransen blijken de laatste tijd actief op filmgebied, en daar plukken we in de Nederlandse bioscopen soms smakelijke vruchten van!

In *La Belle Noiseuse*, een film die regisseur Jacques Rivette losjes baseerde op een verhaal van Honoré de Balzac, zien we hoe een schilder worstelt met zijn muze. Er staat hem een kunstwerk voor ogen: een portret van een hofdame uit de zeventiende eeuw. Zijn vrouw heeft ooit voor hem geposeerd, maar met haar als model is hij nooit geslaagd in zijn opzet. Als een jonge vriend en diens mooie vriendin op bezoek komen, ontstaat het plan om opnieuw een poging te wagen, met het meisje als model. Binnen de muren van het atelier ontploft zich een emotioneel gevecht, dat ook fysiek veel van de schilder en zijn model vraagt. Binnen de relaties van de vier betrokkenen trekt de tol die de ware kunst eist, ook diepe sporen... Hoewel de film fascinerend is om naar te kijken, is vier uur een overdreven lange zit om een dergelijk verhaal te vertellen. Michel Piccoli speelt de getormenteerde kunstenaar, Jane Birkin is de echtgenote die moet toezien hoe haar man inspiratie ontleent aan een jongere vrouw. Emmanuelle Beart is wat wezenloos in de rol van het jonge model en voor een Française uitzonderlijk slecht gekleed!

Jane Birkin (l) en Emmanuelle Beart in 'La Belle Noiseuse'

J'EMBRASSE PAS

Opnieuw Emmanuelle Beart, dit keer als hoortje in een Frans drama over een jongeman die van het platteland naar Parijs trekt om er het volle leven te gaan genieten. Hij droomt van een carrière als acteur. Voor zijn noodzakelijke inkomens neemt hij een baantje aan in een ziekenhuis. Hij krijgt een relatie met een oudere vrouw, maar als zij hem geld probeert toe te stoppen, verlaat hij beledigd haar huis. Op de toneelcursus mislukt hij. Dan raakt hij verzeild in een neergaande spiraal. Gedwongen door geldgebrek besluit hij zich te prostitueren,

iets waar hij zich aanvankelijk lang tegen heeft verzet. Als gevolg van het beetje onschuld dat hem nog rest, wordt hij verliefd op een prostituee. Maar als hij door haar vriend en diens trawanten in elkaar wordt geslagen, sterft de idealistische boerenjongen in hem voor altijd. Regisseur André Techiné geeft met deze film een wel erg negatief beeld van de huidige tijd. Want het is toch moeilijk aan te nemen dat een jongen die ontslagen wordt omdat hij steeds te laat

Philippe Noiret (l) en Manuel Blanc in 'J'embrasse pas'

op zijn werk komt, alleen nog maar in de prostitutie terecht zou kunnen, alsook dat hij het na een ongelukkig verlopen relatie onmiddellijk voor gezien houdt. Maar de gebeurtenissen onttollen zich zonder literaire of kunstzinnige opsmuk en de stijl is sober en consequent. Veteraan Philippe Noiret speelt een oudere homofiel, Manuel Blanc tekende voor de zware hoofdrol.

LES AMANTS DU PONT-NEUF

Leos Carax is een jonge regisseur die in Frankrijk veel handen op elkaar krijgt. Ook hij zoekt het in de dramatiek. Op de Pont-Neuf, de oudste brug van Parijs, die wegens restauratiewerkzaamheden tijdelijk is afgesloten, wonen twee daklozen. Op een dag verschijnt er een jonge tekenares en tussen de jongste van de zwervers en het meisje ontstaat een merkwaardige relatie. Zij lijdt aan een oogkwaal en wordt langzaam blind. Als haar vader via affiches in de stad laat weten dat er een geneesmiddel is gevonden, verdwijnt ze tijdelijk weer naar de 'normale' wereld, maar uiteindelijk komt ze toch terug bij haar jonge minnaar. De toon van het verhaal is tamelijk optimistisch en de parallellen tussen de oude brug die gerestaureerd wordt, en de ogenschijnlijk verloren levens die een tweede kans krijgen door hun liefde voor elkaar,

Juliette Binoche en Denis Lavant in 'Les Amants du Pont-Neuf'

zijn mooi uitgewerkt. Toch overschaduwde de artistieke pretentie waarmee alles wordt verteld, de toch niet onaardige acteerpresetaties. In Frankrijk zelf stonden ze op hun kop van enthousiasme, maar dat zegt niet altijd zo veel. Juliette Binoche, beroemd uit *The Unbearable Lightness of Being*, speelt de tekenares, de onooglijke Denis Lavant is de jeugdige zwerver.

CAPE FEAR

Martin Scorsese maakte een zeer persoonlijke bewerking van *Cape Fear*, een beroemde thriller uit 1962 over een advocaat die geterroriseerd wordt door de man die hij heeft verdedigd, maar die desondanks veertien jaar in de cel heeft doorgebracht. In deze moderne versie is Robert DeNiro de benadeelde. Hij is er achter gekomen dat de advocaat bewijsmateriaal heeft achtergehouden, en komt op ondubbelzinnige manier verhaal halen. De man is zo'n pure slechterik, dat je je best in de handelwijze van de advocaat kunt verplaatsen, maar

Robert DeNiro en Nick Nolte in 'Cape Fear'

het deugt natuurlijk toch niet. Wat begint als een pesterijtje in de bioscoop escaleert uiteindelijk in een strijd op leven en dood, aan boord van een op drift geraakt plezierjacht. Maar behalve een spannende misdaadfilm, wist Scorsese van *Cape Fear* ook een geraffineerde psychologische thriller te maken. DeNiro speelt een weergaloos knappe rol als de crimineel, en hij krijgt van Nick Nolte als de advocaat, Jessica Lange als diens verbitterde vrouw en vooral Juliette Lewis als hun weerbarstige tienerdochter, uitstekend tegenspel.

L.v.O.

AN IEMAND

DIE NIET

WIL

OPVALLLEN

**VALT
AL GAUW
NIETS MEER OP**

VREDESACTIVISTEN OF VREDESTERRORISTEN?

De aanslag op de helikopters in de hangar van het vliegveld Deelen heeft terecht tot grote verontwaardiging geleid. In vele toonaarden is deze gewelddaad veroordeeld. De aandacht wordt – in tegenstelling tot de kennelijke bedoelingen van de daders – niet gericht op voortgaande bewapening en de vraag wat het belang kan zijn van een luchtmobiele brigade, maar op de verwerpelijkheid van de gebezigde methode. Zowel de directe doelstelling 'alle politieke gevangenen vrij' als de indirecte, t.w. het bewustmaken van de Nederlandse bevolking van geweldsoorzaken als voortgaande bewapening, lijken bepaald niet door dit soort aanslagen te worden bevorderd.

Wat die directe doelstelling betreft is het overigens de vraag wat met 'politieke gevangenen' wordt bedoeld. Vredesactivisten die wegens vernieling van rijkseigendommen gevangen zitten zullen zichzelf als politieke gevangenen beschouwen, maar door de rechter als criminelen worden aangemerkt.

Dat wil niet zeggen dat zij tot de categorie gewone criminelen behoren. Een crimineel

begaat misdaden ten bate van zichzelf: hier gaat het om mensen die strafbare feiten begaan met het doel de vrede en daarmee de gemeenschap te dienen.

■ Eenzijdige visie

Hun visie, zoals kort weergegeven in de verklaring die bij ANP en Radio Gelderland werd afgeleverd, duidt op een nogal eenzijdige kijk op de oorzaken van het geweld in de wereld. De daders gaan ervan uit dat het militaire apparaat en de bewapening de schuld zijn van het, of althans zeer veel, geweld in de wereld. Maar dat militaire apparaat is slechts de knuppel die door anderen is vervaardigd en neergelegd en op bevel van anderen eventueel wordt gehanteerd.

Uiteraard heeft die knuppel ook een eigen dynamiek. Zonder wapenzendingen uit Oost en West had Saddam zijn avontuur niet kunnen beginnen. En het probleem waar we ons zo druk om maken, de proliferatie – de verspreiding van massavernietigingswapens en korte alsmede langeaf-

standraketten over de wereld – is uiteraard dankzij wapenproductie en handel van vele landen op ons halfrond mogelijk. En het geeft natuurlijk wel te denken dat we nu met een verwijzing naar die verspreiding van al dat gevaarlijke wapentuig onder meer snel inzetbare luchtmobiele brigades legitimeren.

■ Geen terroristen

Zijn de 'helikopter-activisten' nu ook terroristen? Kunnen we dit zwaar beladen predikaat aan de plegers van de aanslag op Deelen toekennen? Wat een terrorist is blijkt voor politici en media geen probleem, voor de wetenschap is het dat wel. Voor regeringen is een terrorist de persoon die door een regering als zodanig wordt aangewezen. Maar in de wetenschappelijke literatuur is geen eenduidige definitie te

vinden. Een belangrijk kenmerk voor terrorisme zou zijn dat de terrorist via een gewelddaad tegen een persoon of groep andere mensen schrik probeert aan te jagen en zo direct of indirect zijn doel te bereiken.

Een probleem is echter – en dat gold indertijd ook voor Rara – dat de aanslagen kennelijk niet tegen personen gericht zijn, maar tegen zaken. Voor veel wetenschappers op het gebied van politiek geweld vallen daarom Rara-aanslagen en ook de activiteit op Deelen niet onder de term 'terrorisme'. Als het dan geen terrorisme is, wat dan wel? We kunnen de daders toch niet etiketteren als goedwillende burgers, die meer bewust dan anderen van sommige gevaren, de publieke opinie via een illegale shocktherapie tot een beter inzicht in de problematiek trachten te brengen?

Maar wat zij beweren is niet helemaal onzin. Na de Golfoorlog is er een zekere roep ontstaan naar militaire oplossingen voor problemen die er nog niet zijn, maar die men met name in de Derde Wereld verwacht en die met onze wezenlijke (economische) belangen van doen zouden hebben. Dat meer aandacht aan het bestrijden van de conflictoorzaken gegeven moet worden dan aan militaire regelingen van conflicten als ze eenmaal uitbroken zijn, is een juist standpunt.

■ Contra-productief

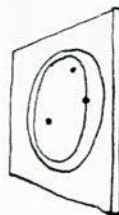
De daders gaan echter mank aan een dubbele eenzijdigheid. De ene – benadrukking van de factor militair apparaat als oorzaak van geweld – kwam reeds ter sprake.

De andere extreme eenzijdigheid betreft de conclusie dat kennelijk alle legale middelen zijn uitgeput en alleen door middel van geweld tegen (militaire) zaken nog het doel van de bewustwording der publieke opinie dichterbij kan worden gebracht. Dat laatste is zeker op de korte en middellange termijn volstrekt misplaatst: de actie bewerkstelligt het tegengestelde. Niet de discussie

over bewapening en militair apparaat, maar de discussie over de verwerpelijkheid van de gebezigde methode wordt zo op gang gebracht.

Het directe doel van de actie 'alle politieke gevangenen vrij' wordt zo zeker niet gehaald. De actie zal ertoe leiden dat aan plegers van dit soort aanslagen nog strenger straffen worden opgelegd. En de vraag of de daders, eenmaal in het gevangeland, wel politieke gevangenen zijn zal de discussie niet beheersen. Te vrezen valt voor de actievoerders dat door hun toedoen een klimaat wordt geschapen waarin zij door overheid en burgers eerder als vredesterroristen dan als vredesbevorderaars te boek zullen staan. En dat is een kwalijk resultaat, temeer omdat hun bezorgdheid over bewapening en militair apparaat juist de serieuze aandacht verdient die zij zelf onmogelijk maken.

Leon Wecke

TOT ZIENS VOLGEND JAAR IN JOHANNESBURG!

De vliegtuigen naar Zuid-Afrika zitten vol. De mensen, die zich druk hebben gemaakt over de apartheid, willen nu zelf gaan kijken, hoe 't er uitziet.

En dus ben ik ook gegaan. Voor het eerst sinds 33 jaar, toen ik met melan- cholie in het hart de haven van Kaapstad uitgevaren ben. Het regime wilde mij daar niet meer zien. Tot nu toe.

Het contact met Zuid-Afrika is blijven bestaan. De laatste tien jaar via Radio Freedom, de omroep van het ANC. Directeur Don Ngubeni kwam de afgelopen jaren regelmatig naar Nederland en dan zeiden wij stevast bij het afscheid: "Tot ziens, volgend jaar, in Johannesburg!" Maar we geloofden er niet echt in. Tot nu toe.

Op het vliegveld stond hij mij op te wach- ten. Met het warme welkom van zijn Afrikaanse omarming begon het weerzien met dit fascinerende land. Op het eerste ge- zicht lijkt er veel veranderd in Johannesburg – het centrum ziet nu letter- lijk zwart van de mensen. Vroeger werden de zwarte mensen daar alleen als werkne- mers geduld, nu hebben zij zelfbewust bezit daarvan genomen. De blanken komen er overdag om te werken, maar zij wonen en winkelen in de welvarende voorsteden. Het openbaar vervoer is niet langer gescheiden en de Johannesburgers lijken het nu nor- maal te vinden, dat zij met elkaar in dezelf- de bus, trein of taxi zitten. In de Johannesburgse wijk Hillbrow wonen blank en zwart door elkaar, terwijl het vroeger volstrekt ondenkbaar was, dat in een flatgebouw zwart en blank samen- woonden, laat staan in één slaapkamer.

■ Andere mensen?

De stranden bij Kaapstad zijn niet meer voor blanken alleen – en de blanke bezoek- ers van de stranden gedragen zich nu alsof zij altijd al voorstanders waren van ge- mengd zwemmen. Inderdaad, op het eerste gezicht lijken de blanke bewoners van Johannesburg en Kaapstad andere mensen dan 33 jaar geleden.

Daar kun je blij om zijn, maar tegelijkertijd word je er droevig van dat ook toen al ge- vraagd werd om de verandering, die nu eindelijk in beweging is gezet. Die verande- ring is al die jaren met staatsterreur en met blanke instemming tegengehouden; dat heeft talloze mensen het leven gekost en het dagelijks leven van miljoenen verpest.

De meerderheid van de Zuidafrikaanse be- volking is trouwens nog even arm en ach- tergesteld als toen. En er is voor hen nog geen uitzicht op verbetering. De werkloos- heid onder de slecht opgeleide jongeren is gigantisch en het aantal zwarte straatkin- deren groeit. In de Zuidafrikaanse econo- mie hebben de meeste blanken het nog

steeds behoorlijk goed, al zie je nu in Johannesburg ook blanke bedelaars en blanke daklozen. De Zuidafrikaanse eco- nomie is niet uit de problemen door de af- schaffing van de apartheidswetten – er zal iets moeten worden gedaan aan de kapita- listische structuur.

■ Zelfvoldane blanken

De blanke gemeenschap wil overigens nog steeds niet toegeven dat de apartheid een misdaad was. Hoogstens wordt toegegeven dat de apartheid niet werkt, maar de mees-

te blanken houden vol, dat de bedoeling toch goed was. Alsof Hitler's maatregelen voor de joden (zoals de Neurenberger- wetten van 1935) ook zo goed bedoeld waren.

En de blanken gedragen zich alsof zij nu genoeg gedaan hebben: de kleine apartheid is afgeschaft, dus nu moeten de zwarten zich verzoeningsgezind opstellen. Zij moe- ten geen onmogelijke eisen stellen; zij moe- ten geduld hebben want De Klerk heeft im- mers het beste met hen voor?

De meeste blanke media, zoals de staats- omroep, gedragen zich nog steeds alsof het belangrijkste nieuws in de blanke minder- heid voorkomt, want daar bevindt zich het zwaartepunt van Zuid-Afrika, terwijl het 'zwarte' nieuws, van de meerderheid, zich aan de rand daarvan afspeelt.

Veel blanken verwachten dat de zwarten zullen vergeven en vergeten. Maar zo kun je de geschiedenis niet wegpootsen. De blanken kunnen pas aanspraak maken op vergeving, als zij zelf bereid zijn om niet te vergeten! En dat kan pas als zij beseffen wat voor ellende hun apartheid heeft ver- oorzaakt, die zij zo 'goed-bedoeld' noe- men. De blanken die dat willen vergeten, blijven lijden aan de kwalijke ziekte van rassenwaan. De blanken, die wel beseffen dat zij medeplichtig zijn aan de treurige verhoudingen in Zuid-Afrika, weten trou- wens heel goed hoezeer de zwarten bereid zijn tot verzoening.

■ Veranderingen afdwingen

Er is wat aan het veranderen in Zuid- Afrika. Maar de grootste veranderingen moeten nog afdgedwongen worden, voordat er in dat land sprake is van een rechtvaar- dige samenleving. En het ergert de Zuidafrikanen dat Westerse regeringslei- ders (die nooit iets hebben gedaan om de apartheid effectief te bestrijden) nu al vin- den, dat De Klerk een pluim verdient.

Overigens is Zuid-Afrika nog net zo mooi als ik er 33 jaar van heb gedroomd. En vriendschap kan worden voortgezet, alsof we elkaar nog pas gisteren hebben gezien. Dat stemt tot intense voldoening. En het heimwee naar het nieuwe Zuid-Afrika neemt toe.

Karel Roskam

WORDT ALGERIJE EEN TWEEDE IRAN?

Het moest gebeuren, dat kon zelfs iemand die zich niet bezighoudt met politieke ontwikkelingen, vaststellen. Algerije, in 1962 onafhankelijk geworden van Frankrijk, is er in feite niet in geslaagd een volwaardige staatsinrichting tot stand te brengen die aan alle bevolkingsgroepen, al naar gelang hun politieke inzichten, recht doet.

Het land werd van de Franse overheersing bevrijd door de gewapende strijd van het Nationaal Bevrijdingsfront (FLN). Na de onafhankelijkheidsdag, 3 juli 1962, heeft de FLN een steeds strakkere vorm van een éenpartijstaat aan de Algerijnen opgelegd, een ontwikkeling die door sommigen al voor de onafhankelijkheid werd voorspeld. Die voorspellers hadden beseft en gezien dat de FLN geen kans zou zien om van Algerije een democratie te maken, hoewel dat toch de meest voor de hand liggende staatsvorm was voor een land dat zich zojuist uit een stevige onderdrukking had bevrijd.

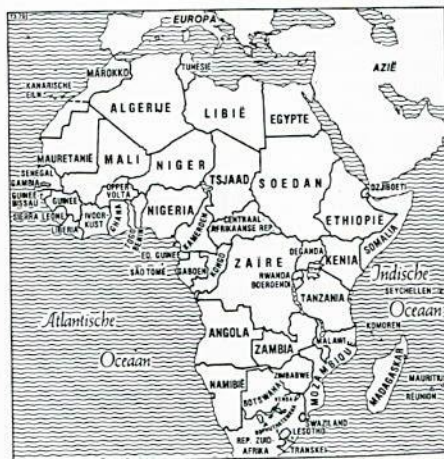
Wat gebeurde was, dat meer en meer de FLN niet welgezinde politieke groeperingen werden uitgeschakeld door verboden en, later, gewoonweg onderdrukking. Voor sommigen niet verbazingwekkend, omdat de FLN zich in de praktijk steeds meer conformeerde aan het Oost-Europese model, waarbij onder het mom van socialisme een onderdrukkende eenheidsstaat werd gevormd. Het genoegen van een socialisme met een democratisch en humaan karakter hebben de Algerijnen nooit mogen smaken.

■ Korte ontspanning

Even heeft het er op geleken, dat Algerije zich wat meer naar het westers economische en democratische model zou gaan richten. Dat was in 1979, toen kolonel Chadli Benjedid aan de macht kwam. Deze Chadli, na het overlijden van de FLN-leider Houmari Boumédiène door het leger naar voren geschoven als regeringsleider, stond een wat liberalere politiek voor als de FLN. Zo liet hij, na een aarzende beginperiode, politieke gezinnen vrij en gaf hij ruimte voor een meer op westerse leest geschoede economische politiek. Halverwege de jaren tachtig ruimde Chadli ook wat plaats in voor de islam als politieke factor. Voordien was elke politieke activiteit van de islam hard onderdrukt, vooral die van moslim-fundamentalisten. Evenzo trouwens werden de nationalistische gevoelens van de Kabylen, een volk dat in de bergen in het noordoosten van het land woont, met harde hand de kop ingedrukt.

■ Haarden van onrust

Er zijn dus diverse elementen in de Algerijnse politiek die mogelijke haarden van onrust kunnen vormen. Daarbij kan nog de slechte economische situatie worden gevoegd. Weliswaar heeft Algerije enorme aardgasvoorraden, maar de in-

komsten daaruit werden en worden niet in voldoende mate besteed aan bijvoorbeeld industriële ontwikkeling, waardoor het land in economisch opzicht altijd is achtergebleven. Het laat zich raden, dat sociale en politieke onrust eigenlijk steeds op de loer lagen.

De economische hervormingen die Chadli toestond, hielpen dan ook niet echt meer. Het bleef tobben met de Algerijnse economie, en in 1988 deden zich bloedige rellen voor in Algiers en andere grote steden, waarbij honderden doden vielen. Voor president Chadli waren deze rellen aanleiding om de FLN politiek aan banden te leggen, door haar functie als enige partij min of meer op te heffen en het bestaan van andere politieke partijen goed te keuren. Dit bracht met zich mee, dat het parlement weer een zekere functie kreeg. (In de eenpartijstaat onder de FLN deed het parlement er vanzelfsprekend niet zo veel toe, toen ging het meer om de besluitvorming binnen de organen van de FLN, waarop maar weinig Algerijnen invloed konden uitoefenen.)

■ Middenpositie

Wat Chadli wel lukte was het land losser te maken van de toenmalige Sovjet-Unie en Oost-Europa. Door zijn geschiedenis en zijn ligging kon het toch een soort middenpositie gaan innemen tussen het westen en de Arabische wereld, wat het ook doet, en wat Algerije op bepaalde momenten een belangrijke rol geeft, bijvoorbeeld in onderhandelingsprocessen rond kwesties in het Midden-Oosten en in Afrika. Los van alle interne ontwikkelingen wordt Algerije een in de internationale diplomatie gerespecteerd land, ook al omdat het over bekende diplomaten beschikt, grotendeels voortkomend van de Franse universiteiten, waar ze al voor de onafhankelijkheid hadden gestudeerd.

■ Fundamentalisme

Diplomatiek aanzien is vanzelfsprekend iets anders dan een goed draaiend land. Binnen Algerije ontwikkelt zich in de loop der jaren, zoals in meer islamitische landen, een islamitisch bewustzijn van behoudende, fundamentalistische signatuur. De meest voor de hand liggende reden hiervoor is, dat men ziet dat het westen er in het algemeen weinig aan doet om de achtergebleven landen, de islamitische inclusie, vooruit te helpen. Ook merkt men weinig van de aanwezigheid van in het westen hoog opgeleide deskundigen, die in feite het land vooruit zouden kunnen helpen, maar die in werkelijkheid hun kennis en kunde ten eigen bate aanwenden. Zo ontstaat er een anti-westerse houding.

■ Macht FIS neemt toe

Bij deze ontwikkeling spint het Front voor Islamitische Redding (FIS) een belangrijke rol. Dit ontwikkelt zich langzaam tot een spreekbuis van de politieke en economische ontevredenheid, met als bewijs voor zijn succes de overwinning in de gemeenteraadsverkiezingen van 1990. En omdat binnen een land als Algerije de kleine dorps- en stadsgemeenschappen nog een belangrijke rol vervullen, is de bestuurlijke macht daarover van groot belang – dus ook voor het FIS.

Naarmate echter het FIS meer politieke macht krijgt, groeit ook de weerstand vanuit de meer werelds ingestelde politici. Die zien niet graag, dat Algerije, net als Iran een fundamentalistische islamitische staat zal worden. Vandaar dat men pogingen doet, om het FIS de pas af te snijden. De verkiezingen van december 1991 bewijzen echter, dat dit in het geheel niet is geslaagd. Al in de eerste ronde weet het FIS 188 parlementszetels te veroveren, terwijl er voor een meerderheid in het parlement (dat 430 leden telt) 216 nodig zijn. Met een aantal nieuwgekozen parlementariërs van andere partijen die ook al in de eerste ronden worden gekozen, heeft het FIS in feite al een meerderheid.

■ Leger grijpt in

Het is in het besef van deze ontwikkeling dat het leger, dat tegen het FIS is, ingrijpt. Het wil voorkomen dat op 16 januari 1992 weer verkiezingen worden gehouden en

grijpt de macht. Leaders van het FIS worden gevangen genomen en de macht komt aan een Staatsraad, die het land door de moeilijkheden moet helpen.

Hier doet zich natuurlijk de interessante vraag voor of je een toch eerlijk verlopen democratische ontwikkeling wel mag afkappen als je vreest, dat het resultaat, namelijk de winst van het FIS, tot een einde van die democratische ontwikkeling zal leiden.

Maar wat je daar ook van vindt, voor Algerije is het resultaat een oplossing die zou moeten voorkomen dat het land voor goed een ondemocratische fundamentalistische moslim-staat wordt. Nu komt het dan tot een krachtmeting tussen het FIS en de militaire machthebbers.

■ Islam strijdbaar

Daarbij heeft het FIS het voordeel, dat de islam een steeds grotere rol is gaan spelen in het Midden-Oosten en Noord-Afrika. En in Algerije is de islam nu zo strijdbaar, dat ze het via het FIS, inderdaad kan opnemen tegen de militairen. Daarbij is de moskee een belangrijk wapen.

Anders dan wat vandaag de dag in bijvoorbeeld Nederland gewoon is, wordt de kerk, of in het geval van de islam, de moskee, voor politieke activiteiten gebruikt. Aan het eind van de jaren zeventig, voorafgaand aan de sjiiitische staatsgreep in Iran, gebeurde daar hetzelfde. Wat je ziet is dat de voorgangers in de moskeeën, veelal in nauw overleg met elkaar en met de centrale organisatie, de bevolking oproepen tot verzet tegen de machthebbers. Met diverse bloedige conflicten als resultaat.

■ Westen heeft ook schuld

Blijft de vraag, waarom het islamitische fundamentalisme juist nu, in de jaren negentig, zo'n opgang kan maken en waarom dat niet het geval was in de jaren vijftig, toen Algerije toch in opstand was tegen de Fransen.

De verklaring daarvoor is waarschijnlijk

toch een economische en een sociale. Door het centralistische, deels op het Oost-Europese communisme gebaseerde beleid van de FLN is het land, ondanks zijn rijkdom aan aardgas, aardolie, ijzererts en andere bodemschatten, economisch achtergebleven.

De islamitische fundamentalisten geven het westen en de in het westen opgeleide deskundigen de schuld. Het westen heeft nooit de goede prijzen betaald, en de westers georiënteerde deskundigen hebben meer hun eigen voordeel op het oog gehad dan het welzijn van hun land en zijn bevolking. Het gevolg is, zegt het FIS, dat nu meer dan de helft van de Algerijnen werkloos is, en dat een groot deel van de overigen ook maar een karig bestaan heeft.

■ Mensenrechten in gevaar

De redding kan komen van een onbaatzuchtige, islamitische regering. Maar daarin schuilt nu juist de angst die velen koesteren voor een bewind van het FIS.

Men voorziet, dat dit dezelfde weg zal gaan als indertijd de FLN, alleen niet op socialistische, maar op islamitische grondslag. De vrees is dan, dat Algerije een tweede Iran zal worden, een feitelijke dictatuur, waar de fundamentalistische islamieten het voor het zeggen hebben. En dat betekent dat de mensenrechten zoals we die in het westen kennen, met voeten zullen worden getreden, dat de emancipatie van vrouwen zal worden teruggedraaid en dat de kwaliteit van het onderwijs zal teruglopen.

De enige vooruitgang die wordt geboekt is, dat de Algerijnen die zich achter het FIS scharen, het gevoel zullen hebben dat ze ergens bijhoren, dat ze invloed hebben op de ontwikkelingen – hoe ongefundeerd dat gevoel ook is. In feite zou je kunnen concluderen, dat het FIS de Algerijnen belooft, wat de FLN indertijd ook heeft beloofd, maar nooit heeft waargemaakt. Men grijpt de tweede kans graag.

■ Burgeroorlog dreigt

GEK

Ik moet er over praten, vandaag nog, anders word ik gek.

Ik word gek van het niksdoen.

Sinds mei is dat nu al zo.

In de opleiding viel het nog wel mee, maar nu...

Ik word gek van het niets doen.

Kijk, ik werk normaal in de bouw.

Van half acht tot vier uur ben je dan bezig.

Hard werken, vier dagen per week.

Een dag naar school, hard leren en hard werken.

Maar hier... hier kan ik niet tegen.

Dag in dag uit, even op 't appél, dan naar je kamer.

Even koffie drinken, weer naar je kamer.

Even iets doen, een rondje lopen en dan weer naar je kamer.

In 't gunstigste geval even sporten, maar dat is ook bij hoge uitzondering.

Voor de zevenenzestigste keer de leesportefeuille inzien.

Nooit is een dag anders.

Ja, we mogen soms op oefening, dat lijkt heel wat, maar het is precies hetzelfde.

En dan die nachtdienst, ziet er net zo uit, maar je moet wakker blijven. Nooit weet je wanneer je moet werken. Ja natuurlijk is er een rooster, maar omdat ik dichtbij woon en een auto heb sturen ze me gewoon naar huis als ze dat beter uitkomt.

En ik ben zo gek om dat te pikken ook nog. Een baas zou me dat niet moeten flikken. Ik stuurde de bond erop af.

Maar hier... hier word ik gek van, ik maak ruzie met mijn ouders, met mijn vriendin...

Dat niksdoen hè, dat niksdoen... daar word ik echt GEK van.

WIKLA

Het risico dat men loopt is een risico dat altijd bestaat wanneer een landsbestuur optreedt dat is geschoeid op religieuze leest, namelijk dat de religieuze uitgangspunten de overhand krijgen boven de staatkundige, daarbij inbegrepen de economische.

Op het moment dat dit wordt geschreven (begin februari), is de macht nog in handen van de staatsraad, maar doen zich steeds meer gewapende botsingen voor tussen de militairen en aanhangers van het FIS. En zo lijkt zich een ontwikkeling voor te doen, waarbij een tweede ommekeer in Algerije zich zal voltrekken via een burgeroorlog, over het verloop waarvan we alleen maar somber kunnen zijn.

En trouwens, over de afloop eveneens.

DE STILTE ROND DE JEUGDWERKLOOSHEID

Afzwaaien, wie kijkt er niet naar uit? Weg met de verveling, weg met de lage wedde, weg met het gevoel dat je alleen maar onnuttige dingen doet. Eindelijk kun je een baan gaan zoeken waarbij je je niet de helft van de tijd te pletter verveelt, waarvoor je goed wordt betaald en waarvan je het gevoel hebt dat je zinvoller bezig bent dan die zandhaas die in een putje zit te wachten totdat de Koude Oorlog weer uitbreekt. Afzwaaien, het heffen van het glas waard.

Maar meer dan eens hebben zelfs de meest doorgewinterde drinkers de ochtend na de avond ervoor een kater: het vinden van een baan valt tegen, het vinden van een interessante baan valt al helemaal niet mee en het loon is vaak zo laag dat je gedwongen bent het geblaf van de sergeant in te ruilen voor het gemiauwen van je ouders.

Jarenlang was de jeugdwerkloosheid een politiek thema van belang, maar de discussie heeft zich verplaatst naar arbeidsongeschiktheid die een plaats moeten krijgen in het arbeidsproces en naar ouderen die in plaats van met de VUT (vervroegde uitkering) te gaan door moeten werken. Het lijkt wel alsof het probleem van de jeugdwerkloosheid is opgelost. Niets is echter minder waar.

Nog altijd zijn er meer dan 150.000 jongeren werkloos en is de werkloosheid onder jongeren hoger dan onder ouderen.

■ Verlaging jeugdlonen

Zeker, de jeugdwerkloosheid is niet meer zo hoog als tien jaar geleden, maar dat komt niet zozeer door het jeugdwerkgelegenheidsbeleid. Dat komt voor een belangrijk deel doordat het aantal jongeren is afgenomen en voor een ander deel, omdat jongeren eieren voor hun geld kozen en langer op school bleven. Die jongeren die een baan wisten te bemachtigen raakten

deze vaak weer snel kwijt (het aandeel jongeren in kortdurende baantjes is groot). Ook moesten jongeren steeds meer genoegen nemen met banen van minder dan twintig uur. En jongeren moesten vooral genoegen nemen met banen met lage lonen; van alle minimumloners is 43% jonger dan 23 jaar (De Volkskrant, 2-1-1992).

In de jaren tachtig bestond het werkgelegenheidsbeleid voor jongeren vooral uit het verlagen van de minimumjeugdlonen. Deze verlagingen waren zo drastisch dat de Nederlandse minimumjeugdlooner inmiddels bekend staat als de armoedzaaijer van West Europa: Duitse, Belgische, Engelse en Franse jongeren verdienen aanzienlijk meer per maand. De vraag is in hoeverre deze jeugdloonverlagingen positieve effecten hebben gehad voor de kansen op werk voor jongeren. Hierover bestaat op z'n minst grote onzekerheid: tal van onderzoeken wijzen uit dat het aantal banen op minimumniveau niet of nauwelijks sneller is gestegen dan banen in de hogere loonklassen.

■ Jeugdwerkgarantiewet

Sinds 1 januari 1992 is de Jeugdwerkgarantiewet (JGW) van kracht, waarmee een veel serieuzer werkgelegenheidsbeleid voor jongeren wordt gevoerd dan het loonmatigingsbeleid hiervoor. Deze JGW bepaalt dat jongeren na een half jaar werkloosheid niet langer recht hebben op de uitkering, maar op een baan. Het gaat hier om banen bij de overheid of bij gesubsidieerde instellingen.

In principe is de JGW een goede en serieuze vorm van werkgelegenheidsbeleid, maar er zitten wel een aantal haken en ogen aan. In de eerste plaats gaat het om functies die in het verleden veelal reeds bestonden, maar door het bezuinigingsbeleid van de regeringen Lubbers in de jaren tachtig zijn verdwenen. Destijds verdienden werknemers in die functies normale salarissen;

jongeren die dezelfde functies nu bekleden ontvangen niet meer dan zij voorheen al als uitkering ontvingen. Van loon naar werken is dus geen sprake.

Dat erg lage loon vinden sommigen verkeerbaar, omdat volgens hen een Jeugdwerkgarantieplaats moet worden opgevat als een springplank naar een reguliere baan. Maar dat is om twee redenen de vraag.

Ten eerste sluit de inhoud van de banen in het kader van de JGW vaak niet aan op bestaande vacatures op de arbeidsmarkt. De uitvoerders van de JGW creëren massaal banen als conciërge, plantsoendienstmedewerker of klasse-assistent. Op zich kunnen dit natuurlijk prima arbeidsplaatsen zijn, maar wanneer er na een half of één jaar uitsluitend vacatures blijken te zijn in de detailhandel of in de beveiligingsbranche, kun je nauwelijks zeggen dat je relevante werkervaring hebt opgedaan.

In de tweede plaats besteden gemeenten in het kader van de JGW relatief veel tijd aan het creëren van deze zogenaamde garantplaatsen en aan het plaatsen van de jongeren in deze functies, maar besteden ze erg weinig tijd en moeite aan het vinden van werk (als het er al is) na afloop van de garantplaats. Over de kwaliteit van de springplank is dus nog niet naar huis te schrijven.

■ Verbreek de stilte

Hoewel het stil is rond de jeugdwerkloosheid, is het probleem beslist nog niet uit de wereld. Wel kun je zeggen dat er met de invoering van de JGW een stap in de goede richting is gezet, hoe groot de haken en ogen ook zijn. Maar hoewel de naam anders doet vermoeden, garandeert de JGW niet vanzelf een flitsende loopbaan: je zult je eigen belangen goed in het oog moeten houden.

Mocht je werkloos worden en geen zin hebben in een opleiding of het leerlingstelsel (een combinatie van werken en leren) en krijg je te maken met de JGW, laat de stilte dan niet voortduren: wees assertief en doe je mond open.

Verlang van de gemeente een baan die aansluit op latere mogelijkheden op de arbeidsmarkt. Verlang ook van de gemeente en het arbeidsbureau dat men een reguliere baan tegen een volwaardig salaris zoekt. En verlang tenslotte dat je in de gelegenheid wordt gesteld ten tijde van je werk op de garantplaats nieuwe dingen te leren, hetzij via korte cursussen of opleidingen, hetzij via het uitvoeren van verschillende taken.

Wessel Visser

ONTMOETINGSWEEKEND HOMO-LESBISCHE WERKGROEP HUMANISTISCH VERBOND

Van 3 t/m 5 april a.s. vindt het 24e ontmoetingsweekend plaats van de Homo-Lesbische Werkgroep. Het wordt gehouden in Vormingscentrum 'De Kapellerput' te Heeze (bij Eindhoven).

Er zal een groot aanbod zijn van workshops, waaruit je één of meerdere keuzes kunt maken. Naast deelname aan deze thema- en doe-groepen is er ook gelegenheid tot ontspanning.

Voor meer informatie en inschrijfformulier kun je bellen of schrijven naar:

Humanistisch Verbond

T.a.v. de HLW

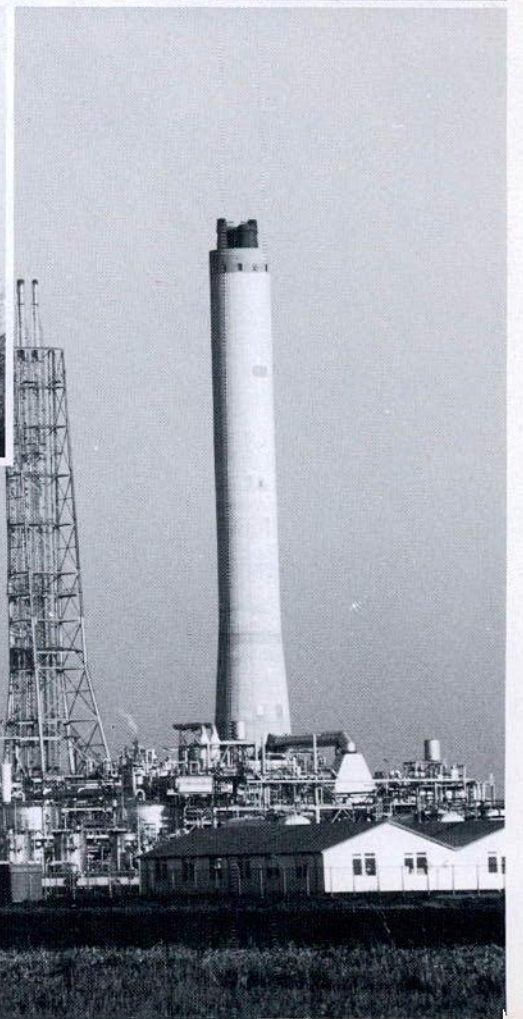
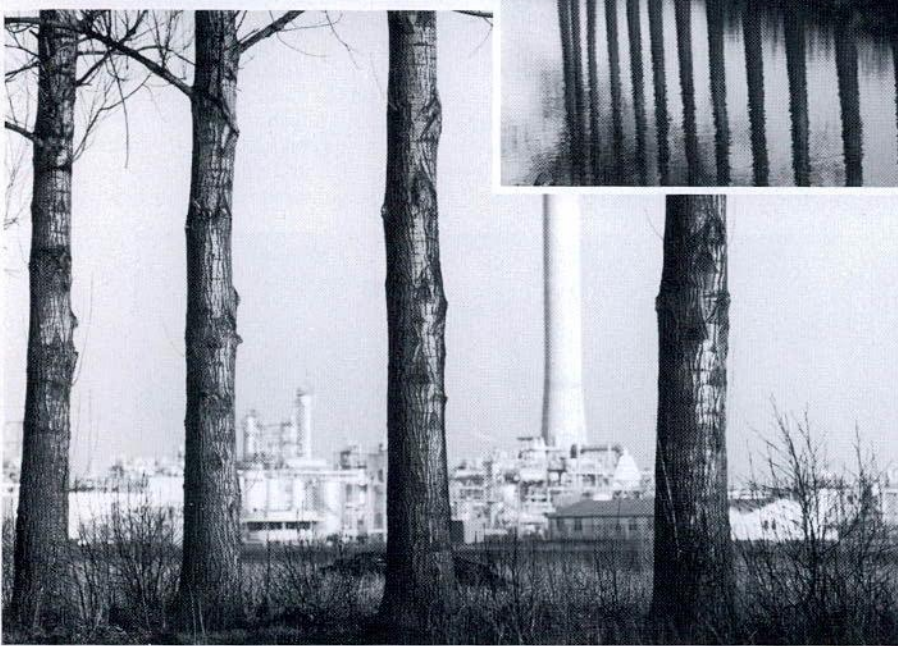
Postbus 114

3500 AC UTRECHT

(030-318145 ist. 22)

Noteer ook vast: 9 t/m 11 oktober jubileumweekend!

HÉ, LEKKER DING!

Soms zijn er van die dagen. Je kent ze wel. Het zijn van die dagen dat iedereen de ogen op elkaar gericht lijkt te hebben. Het maakt niet uit waar je bent, op straat, bij de bakker, bij de slager, zelfs je buurman die eigenlijk akelig saai en suf is lijkt 't te hebben. Er hangt zo'n mysterieuze spanning in de lucht waar zelfs de grootste sul niet aan lijkt te kunnen ontkomen.

Zo'n dag moet het ook geweest zijn toen Karel als 14/15-jarige jongen zijn dagelijks leven met nog een aantal jongens en meisjes door moest brengen in een internaat. Uitzonderlijk mooi weer was 't niet. Erg veel huiswerk hadden ze die dag ook niet gekregen. Iedereen leek dan ook een beetje te genieten van het zich opwarmend voorjaar. Zulke dagen zijn er wel vaker, niets bijzonders!

■ Karel en Carina

Carina had hij al meerdere malen gezien. In

de les, op weg naar haar kamer, in de keuken. Ze was niet onaardig, maar echt opvallend was ze nu ook weer niet. Ze was er gewoon. Ze hoorde bij zijn leven in het internaat. Gesproken had hij haar tot op die dag eigenlijk ook nog nooit. En boem, daar stond ze opeens voor zijn neus. Of hij misschien..., ze wist niet uit haar woorden te komen. Of hij misschien zin had om..., om met haar een wandeling te maken. Voor het eerst vielen hem haar diep blauwe ogen op. Ogen die behalve pret ook iets mysterieus leken uit te stralen. Ach waarom niet, hij had toch niets te doen.

Carina bleek iets ouder te zijn dan hij, ze was 18. Ze vertelde waarom zij in het internaat zat, hij deed hetzelfde. En al slenterend raakten ze buiten het zicht van de overige bewoners van het internaat. Hoe het nu precies kwam weet hij na zeven jaar niet meer precies, maar 'plotseling' spraken ze over seks. Over wat ze beiden lekker vonden, hoe vaak ze 'het' al hadden gedaan. En noem maar op.

Karel schepte natuurlijk een beetje op over zijn ervaringen met meisjes. Die had 'ie namelijk nog helemaal niet. Maar 't staat zo stom om dat te zeggen. En van het één

kwam het ander. 'Ik kreeg seksuele aandacht, dat vond ik wel spannend eigenlijk. Het was een soort kalverliefde. En ik kon ook het nodige van haar leren, zij had duidelijk meer ervaring in dat soort dingen dan ik.'

■ Karel en Henk

Over seks had Karel, net als zoveel andere jongens, wel al het nodige gefantaseerd. En ook hij vond op de slaapkamer van zijn ouders een aantal porno-blaadjes. 'Ach, dan gaat de rest vanzelf.' Karel had niet alleen fantasieën over seks met meisjes, hij had ook 'wilde fantasieën over seks met jongens. Dat was eigenlijk een geheimje. Het waren niet meer dan wilde fantasieën, verliefdheid was eigenlijk nooit in het spel', weet hij zich nog goed te herinneren.

Een aantal maanden na zijn eerste keer met Carina ontmoette hij Henk. 'Dat ging eigenlijk van zelf. We zeiden niets, we gingen gewoon met z'n tweeën het bos in. Het was eigenlijk een verkenning van seks. Over wat wij met z'n tweeën deden spraken we niet, wel over seks met meisjes.'

Dat jongens seks met een meisje hebben, vinden de meeste jongens de normaalste zaak van de wereld. Seks met een jongen? Ach, echt afkeuren doen ze het niet. Maar normaal? En er over praten doe je al helemaal niet! Ze zouden er wat van kunnen gaan denken. Maar seks met een meisje en een jongen? Ja, is toch wel iets van een andere orde. Zijn er echt van die mensen? En hoe pakken ze dat dan aan? Zouden die mensen geen keuzes kunnen maken? Zijn die eigenlijk wel normaal? Zouden die mensen nu alleen maar met seks bezig zijn? Het is maar een keuze uit de vragen die veel mensen zich in dergelijke situaties stellen. Karel is zich er terdege van bewust dat er

FOTO GERARD VAN ERKELENS

veel mensen zijn die zulke vragen stellen. Hij 'loopt er dan ook niet mee te koop' dat hij het leuk vindt af en toe met een jongen wat 'te rommelen'. Zijn huidige vriendin weet bijvoorbeeld niets van die andere seksuele verlangens van hem. Ook aan de jongens waarmee hij af en toe wat rommelt, vertelt hij niet hoe bij hem de vork in de steel steekt. 'Misschien verandert dat nog wel eens een keer, maar op dit moment houd ik het liever zo.'

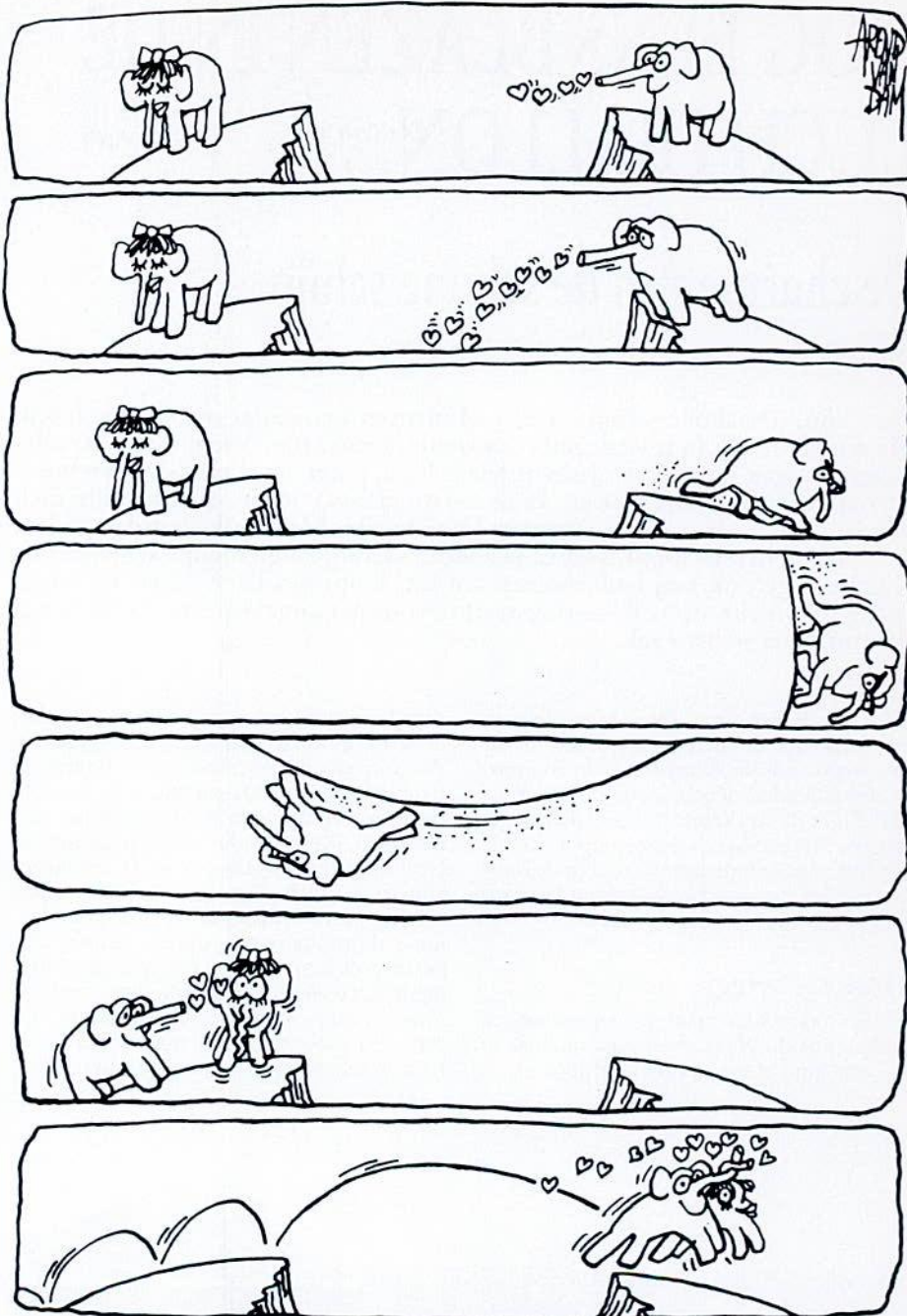
■ Hans

Hans, een student van 24 jaar, pakt de situatie wat anders aan. 'Toen ik zeventien was en bij mezelf ontdekte dat ik niet alleen meisjes maar ook jongens seksueel best wel spannend vond, heb ik er geen doekjes om gewonden. Ik ben mezelf biseksueel gaan noemen. Toen ik vijf jaar geleden mijn huidige vriendin tegenkwam heb ik haar dan ook direct verteld dat ik ook op jongens val. Zij vond dat geen probleem. En het was ook wel leuk. We konden met zijn tweeën uren op een terrasje zitten en kijken naar de mooie jongens die langs kwamen. Het heeft echter nog wel jaren geduurd voordat ik wat met mijn seksuele gevoelens voor jongens ben gaan doen. Dat was pas dit jaar. En dat was best moeilijk. Ik besefte terdege dat ik me in een complexe situatie zou gaan storten. Maar ja, die gevoelens houd je niet tegen hè. Ik moest er echt iets mee gaan doen. Ik heb heel wat af zitten dubben en er veel uren met mijn vriendin over gesproken. Uiteindelijk is het dan toch gebeurd. Het was best leuk, best wel spannend. Daar niet van, maar het was tegelijk toch ook een slippertje. Want eigenlijk vond ik ook dat ik trouw aan mijn vriendin moest zijn. Ja, nu is de kogel door de kerk. We hebben nu niet meer een 1 op 1 relatie. Dat maakt het samenleven niet altijd gemakkelijk. Wat de toekomst ons gaat brengen? Geen idee.'

■ Een onderzoek

Karel en Hans zijn twee van de ongeveer twintig jongens die ik in het kader van een onderzoek de afgelopen maanden heb geïnterviewd. Deze jongens hebben allemaal iets gemeenschappelijks: ze hebben allemaal seksuele ervaringen met meisjes en jongens. De manier waarop ze er mee omgaan verschilt vaak van persoon tot persoon. Vindt de een het de normale zaak van de wereld dat hij zich zowel seksueel aangetrokken voelt tot meisjes als tot jongens, een ander kan er maar niet aan wennen. Weer een derde houdt het liever geheim dat hij als homoseksueel af en toe ook seks heeft met een meisje. En er zijn ook jongens die 'bij toeval' seks hebben gehad met een jongen. Bij toeval, omdat ze lekker aan het stappen waren, de tijd vergaten, de laatste trein misten, bij elkaar in bed belandden, een beetje te veel gedronken hadden. Ja, het overkwam ze eigenlijk gewoon. En zo zijn er nog heel wat andere situaties denkbaar.

Is het nodig om jongens te gaan interviewen over dergelijke ervaringen? Zijn dat eigenlijk niet zaken die anderen niets aangaan? Dat zijn toch privé zaken? Tot op zekere hoogte is dat allemaal waar. Wat

mensen met elkaar doen tussen of op de lakens gaat buitenstaanders eigenlijk niets aan. Als mensen plezier met elkaar hebben is dat alleen maar toe te juichen. Zo'n twintig jaar geleden riep men niet voor niets: Make love not war! Maar we weten tegelijkertijd dat de alledaagse praktijk anders is.

■ Taboe doorbreken

Zo zijn er mensen die geestelijk in de problemen komen, omdat ze zich seksueel aangetrokken voelen tot meisjes en jongens. Weer andere mensen krijgen ouders, vrienden, collega's over zich heen als bekend wordt dat ze dergelijke seksuele verlangens hebben. Weer anderen krijgen problemen met hun partner, omdat deze strikte seksuele trouw verlangt. En wat te denken van de jongens die af en toe wat hebben met een jongen? Sommigen van hen gaan daar nogal krampachtig mee om. Blijkbaar gaan mensen toch niet zo open en eerlijk met elkaar om als ze wel beweren.

Blijkbaar is het hebben van seksuele contacten met vrouwen en mannen toch nog een (beetje een) taboe. En onder andere daarom maak ik die interviews en doe ik dit onderzoek. Om een klein steentje te kunnen bijdragen aan het doorbreken van een taboe. Wat is er per slot van rekening op tegen als mensen (lichamelijk) plezier aan elkaar beleven?

Klaas Soesbeek

Heb jij ook seksuele ervaringen met meisjes en jongens en zou je daar in een interview eens over willen vertellen, dan zou ik graag met je in contact willen komen. De interviews zijn natuurlijk volledig anoniem. Wil je meer weten over het onderzoek? Dat kan ook. Schrijf naar: Klaas Soesbeek, Faculteit Sociale Wetenschappen, RU Utrecht, Postbus 80140, 3508 TC Utrecht. Bellen kan ook: 030-534779 (tijdens kantooruren).

NOG EENS BLAZEN IN DE LUCHTBALLON...

De charme van de schone schijn

De schijn, de schone schijn. Heel veel mensen kunnen er prima mee leven. Meer nog, de schijn is vaak zelfs een steuntje in de rug. Neem maar iets alledaags, je eigen klerenkast. Je bent wie je bent, maar als je gaat stappen wil je er toch wel een beetje uitzien. In de eerste plaats voor je vrienden, die toch ook soms plotseling je concurrenten kunnen zijn. Maar ook voor de meiden, die je tegen het lijf loopt. Dat ze je zonder kleren, zonder leuke schoenen en blits horloge ook nog leuk moeten vinden, komt pas later. Maar de schijn van het moment, op volle oorlogssterkte voor het uitgaansleven, helpt je wel vooruit. Pure winst vaak.

Niks aan de hand met die schijn. Hele industrieën zijn er op gebaseerd. De mode dus, maar ook de filmwereld, de reclame, de roddelbladen. Toch, door de moderne media lijkt de werkelijkheid héél dichtbij te komen. Met een beetje zappen op de kabel-tv komt ongeveer de hele wereld in de huiskamer. Als het een beetje begint te spannen, dan is CNN wel ter plekke.

■ Irakees wiegie

Het is vaak echter maar een opgedrongen werkelijkheid. Waar geen Amerikanen in de buurt zijn, of Europeanen, of Japanners,

kan héél véél gebeuren, zonder dat het door de grote media wordt doorgegeven. Zo blijven de veerbootdrenkelingen in Bangladesh, de Aids-patiënten in Uganda en de guerrilla-doden in Mozambique buiten beeld. Rassendiscriminatie in de media. Heel duidelijk was dit ook in de verslaggeving tijdens de Golf-oorlog. Individuele verslaggevers wilden misschien nog wel, maar de militaire en politieke leiders aan geallieerde kant vonden het geen goed idee om te laten zien wat hypermoderne wapens kunnen aanrichten. De schone schijn van een schone oorlog. Als je maar niet toevaltig in een Irakees wiegie was geboren.

■ Oorlog geen speeltje

Gaat het bij een leger in oorlog vaak al om schone schijn, in een leger in vredetijd is dat helemaal het geval. Bijvoorbeeld op het exercitieterrein. Helemaal geen discipline daar, alleen maar opgelegde discipline. Een zaak van voortdurende afweging. Het gebrul van de sergeant tegenover het ongemak van de uitbrander, het je even schikken tegenover de individuele vrijheid na een half uurtje, in de kantine. De discipline zit overigens in je hoofd, niet in je benen.

Hoe schijn en werkelijkheid door elkaar worden gehaald, wordt steeds meer in allerlei simulatietechnieken duidelijk. Hoe duurder de apparatuur, hoe meer daar ook in dienst gebruik van wordt gemaakt. Maar oorlog is geen speeltje als in de automatenhal of in een stripboek. Oorlog is niet alleen aanvallen, maar ook incasseren, zweten, vloeken, kruipen, bloeden, krepen. Dat kun je nu even niet met simulatie oplossen. Gaat een gemiddelde Westerse soldaat tegenwoordig weerbaarder de oorlog in dan zijn vader, grootvader, overgrootvader? Wie de uitdagingen over opgelopen oorlogstrauma's ziet, heeft zo z'n twijfels. Of was er vroeger gewoon geen aandacht voor, werd de eenzaamheid ná de frontervaring gewoonweg doodgezwegen?

■ Kakkerlak

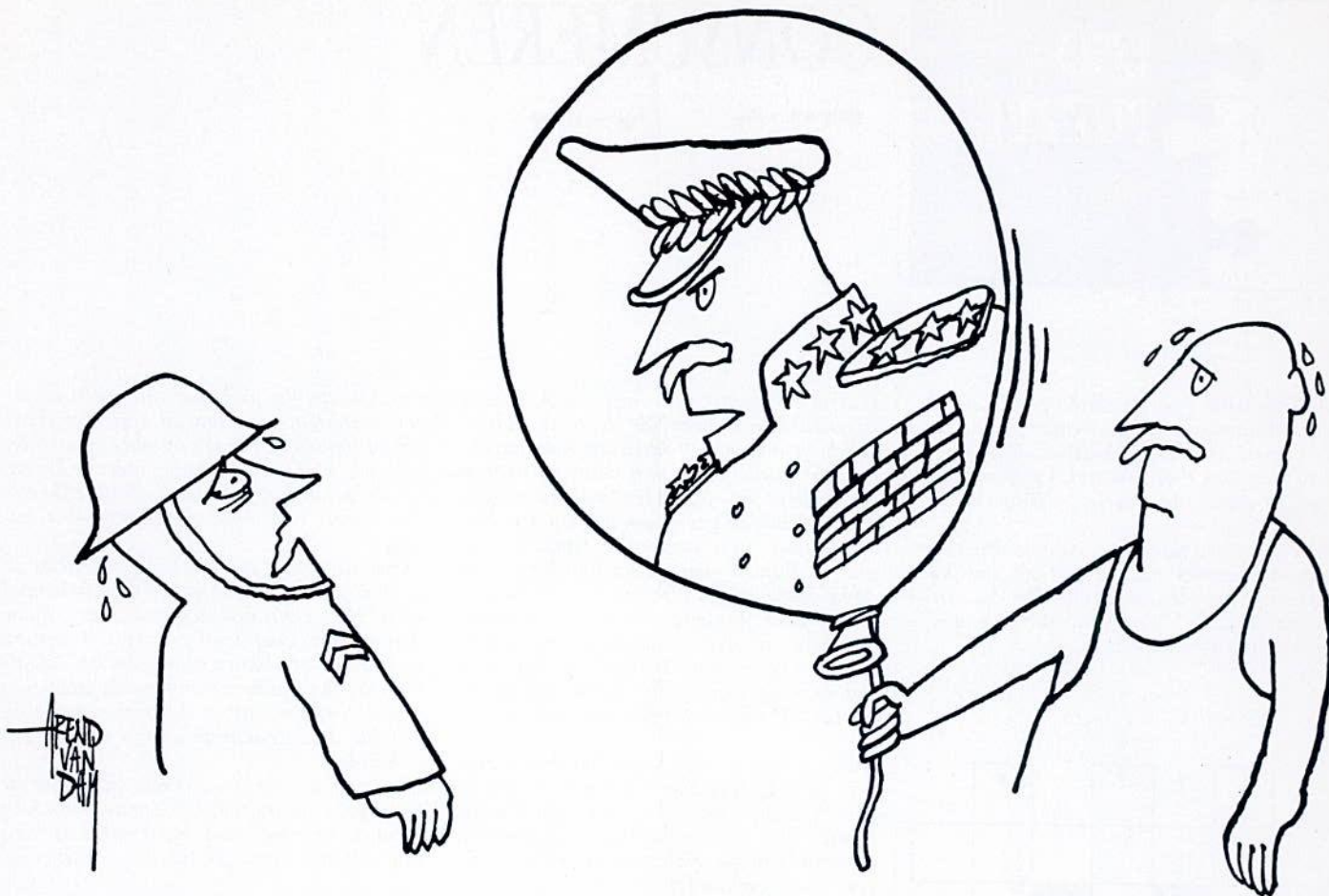
Schijn en werkelijkheid. Het is vaak maar wat je gelooft. De godsdienst, de religie is daar vanzelfsprekend het meest algemene voorbeeld van. Een bijna universeel verschijnsel. Puur aan de mens gebonden. Geen kakkerlak, geen spitsmuis, zelfs geen mensaap kwam ooit op het idee. Maar het meest getalenteerde zoogdier (relatief de meeste herseninhoud, bovenin de voedselpiramide, wereldwijde verspreiding) is er al heel vroeg mee aan de slag gegaan.

In vrijwel alle culturen waren of zijn er wel geesten, goden of God. Soms zijn die boos en toornig. Dan is het oppassen geblazen. De schijn heeft de mensen dan flink te pakken. Godvrezende zielen in Bolnes en Elspeet weten er alles van. Maar veel vaker betekent de schijn toch een flink steuntje in de rug. Wat moeten miljoenen oude vrouwtjes 'all over the world' zonder Maria doen? En wat miljoenen Algerijnen zonder het idee dat Allah toch uiteindelijk werk en toekomst brengt?

■ Bekende Nederlanders

De wereld zit moeilijk in elkaar. En we weten het. We hebben het vaak zo door, dat

we gemakkelijk afhaken. Het is allemaal te ingewikkeld, te absurd ook. Daarom worden actualiteitsrubrieken steeds minder bekeken, daarom vluchten miljoenen mensen iedere avond weg in spelshows op de televisie. Het volk wil brood en spelen.

En als de grote omroepen dan eens 'goed' willen doen, dan bedienen ze zich van diezelfde bekende Nederlanders die avond in, avond uit, de buis met de schijn bevolken. Ze worden een, twee dagen naar landen gestuurd waar het arm is, onveilig, triest, hongerig. Daar nemen ze wat kinderen in de armen. Zonodig een paar keer, als de regisseur het nodig vindt. Daarna nemen ze een duik in Hilton-Manilla of Shareton-Lagos. Dan vliegen ze terug om in de studio een lullig tv-spelletje voor het goede doel te doen. Het brengt allemaal nog steeds wat geld op.

Maar bij zulke acties wordt als regel weinig gezegd over de door westerse concerns gedomineerde geld- en handelsstromen, over de tin-, koper-, thee- en koffiemarkt in Londen, over de bescherming van de Europese landbouw, over het feit dat alleen door eerlijk delen op wereldschaal we er misschien, heel misschien uitkomen. En dat eerlijk delen betekent heel wat méér dan een gift op een gironummer of een briefkaart met extra postzegels. Hoe goed bedoeld door veel brave burgers ook. Of is het zo dat we niet meer gewoon kunnen geven zonder vermaakt te worden?

■ Blaadjes aan de bomen

Vraagtekens te over. Waarschijnlijk is dat altijd al geweest. De oude Grieken zijn er al in Athene heel uitvoerig mee aan de slag

gegaan. En sommige antwoorden zijn van alle tijden. De optimist kijkt misschien wat meer naar de schijn, de pessimist ziet meer de werkelijkheid, zijn werkelijkheid.

Die tegenstelling zie je ook voortdurend terug in de natuur- en milieubescherming. Ook iets van alle eeuwen, want ook vroeger waren er links en rechts al ecologische rampen, aangewakkerd door menselijke kortzichtigheid. Maar de laatste jaren staan natuur en milieu toch extra in de belangstelling. Niemand ontkent meer dat er wat aan de hand is, dat er aan fundamentele elementen onder het bestaan wordt geroemd. Te veel mensen, te grote rijkdom in de westerse wereld inclusief Japan, structurele armoede in vele delen van de rest van de wereld.

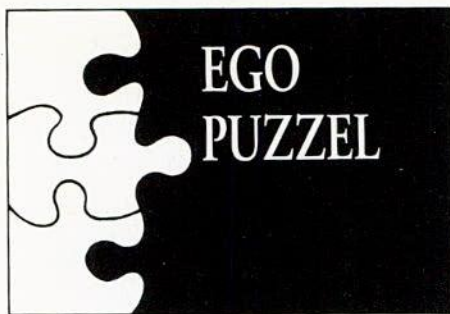
Schijn en werkelijkheid doen zich hier ook voor. Straks komen de blaadjes weer aan de bomen. Dan lijkt het of alle verhalen over de slechte kwaliteit van bomen en bossen wat overdreven zijn. Over een paar maanden groeien er weer waterlelies in de plassen en vijvers. Bij zoveel moois kan er met de waterkwaliteit toch niet zoveel aan de hand zijn? Aan de andere kant blijven de biologen alarm slaan: 'rode lijsten' met bedreigde, op een haar na verdwenen of geheel uitgestorven soorten. De natuur is voor de meesten van ons te ver weggeraakt om de steeds verder sluipende achteruitgang nog in de gaten te hebben. En de schijn is voldoende om tevreden mee te zijn: er zijn nog vlinders, er zijn nog paddestoelen, er zijn nog mossen en korstmossen. En ach, die paar bijzondere die toch al nooit op de voorgrond traden, wat maakt dat nu uit.

■ Grenzen aan de groei

Zo is er ook de situatie dat natuur- en milieubeschermers zeggen dat alle seinen op rood staan en dat economen zeggen dat we nog maar flink moeten doorgroeien in produktie, in mobiliteit, in het op de markt brengen van steeds maar weer nieuwe staaltjes van modieusheid, wetenschap en techniek. De schijn van het idee dat we het goed hebben als er 'groei' in zit, wint het van de werkelijkheid dat iedere groei ook z'n grenzen kent. Het is als bij een ballon. Hoe meer je hem opblaast, hoe mooier en leuker het wordt. Maar plotseling, bij nog eens blazen, is het... Daarom is een zekere mate van realisme, van beide pootjes op de grond, zo aardig. In onze omgang met natuur en milieu, in onze diensttijd, in de disco. Overal. Ondanks die charme van de schone schijn.

Frits Maas

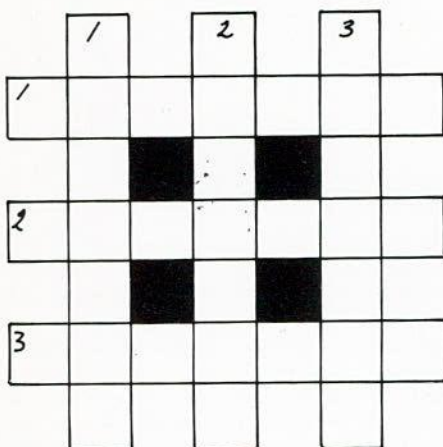

CONSUMEREN

De oplossing van de zandloper in het februari-nummer luidt als volgt: 1-roddelen, 2-rodelen, 3-doelen, 4-delen, 5-Deen, 6-een, 7-en, 8-e, 9-en, 10-ven, 11-even, 12-ven, 13-eleven, 14-nevelen, 15-knevelen.

Hieronder een puzzel waarbij de drie juiste woorden zowel horizontaal als vertikaal dienen te worden ingevuld. De omschrijvingen luiden: 1-voor je in dienst gaat; 2-borrelen; 3-meevoelen.

Iedereen kent er wel een paar. Eigenaardige mensen. Ze peuterden publiekelijk in hun neus, bijten op hun nagels, draaien krulletjes in hun haar, of hebben een andere tic. Sommige mensen zeggen daar iets van of geven een welbewuste kat. Soms gaat zo'n gewoonte vanzelf weer over of blijven mensen het hun hele leven doen. Maar er zijn ook gewoonten die veel verder gaan. Vreemd genoeg zegt niemand daar iets van. Acht of achttien koppen koffie per dag drinken. Elke avond een halve fles wijn of meer. Elke week een nieuw truitje, CD of een stapel video's halen.

'Maar je mag toch wel iets?' hoor ik al zeggen. 'Je mag toch wel een beetje lekker leven?' Jazeker mag dat, heel goed zelfs. Want dat is de norm: consumeren. Consumeren als synoniem voor lekker leven. Gewoon omdat we het allemaal een beetje beter willen hebben en als het even kan zelfs goed. We spreken liever niet van een consumptieverslaving, maar van 'een beetje lekker leven'. Met minder nemen we geen genoegen. En op de vraag of het ietsje minder mag zijn, zeggen we resoluut 'NEE'. Een beetje meer is altijd okay.

Want als we met een beetje minder genoegen zouden nemen, worden we geconfronteerd met ons geestelijk verwaald zijn. Met minder kunnen we niet meer tevreden

zijn. Geestelijke waarden zijn ingeruild tegen materiële waarden en consumeren is het antwoord geworden op onze existentiële leegte. Het hoeft niet lang meer te duren, of we zitten met z'n allen op de rokende puinhopen van onze consumptie-beschaving.

'Nou, nou, wat een pessimisme', hoor ik daar al weer. 'Zo erg is het toch helemaal niet?' Nee, het is ook nog niet zo erg. Maar dan moet wel het besef groeien dat mensen niet alléén geschapen zijn voor het bijvullen van hun bankrekening en het leeghalen van de supermarkt en de zo noodzakelijk geachte derde vakantie 'om er weer tegen te kunnen'.

Het besef zal moeten groeien dat er niet alleen een consumptieve vooruitgang nodig is om te kunnen leven, maar, en misschien nog wel meer, ook geestelijke vooruitgang.

Als je niet door hebt dat je in het donker leeft, zal je het niet nodig vinden om het licht te zoeken. In het donker kun je geen stappen vooruit zetten. En stil staan betekent dan achteruit gaan. Stilstaan leidt tot geestelijke nood. Wanneer mensen alleen nog willen (en kunnen) consumeren, kunnen we dan nog wel spreken van zinvol, menselijk leven?

Freek Pol

N I E U W T E K E N W E R K V A N J O O S T S W A R T E

Het uit duizenden te herkennen werk van de tekenaar Joost Swarte beweegt zich in het grensgebied tussen strip en beeldende kunst. Voor het één is net zoveel te zeggen als voor het andere. Naast strips maakt deze veelzijdige kunstenaar o.a. illustraties, boekomslagen, platenhoezen, affiches en postzegels. Lange tijd was Swarte's werk bekender in het buitenland dan in Nederland. Uitgaven van zijn werk verschenen soms jaren eerder in bijv. Frankrijk dan in eigen land. De laatste tijd is daar gelukkig enige verandering in gekomen. In korte tijd verschenen vijf deeltjes met zijn uit het leven getekende tips 'Niet zo maar zo!', 'Joost Swarte's moderne kunst' en de bundels strips 'Cultuur en Techniek' en 'Plano'. Kort geleden verscheen het nieuwste album van Joost Swarte (vormgegeven door de kunstenaar zelf): 'Dr. Ben Cine van A tot Z'.

Deze dr. Ben Cine is een geleerde/uitvinder die boordevol zit met geniale gedachten. In deze nieuwe uitgave werkt Swarte, via deze dr. Ben Cine, een aantal van deze invallen prachtig uit. Op iedere pagina staat ook wel minstens één behartenswaardig advies/oplossing tegen o.a. het jatten van handtasjes, hondpoep op straat, zakkenrollers, visseleed door vishaken en het doden van dieren door de koplampen van auto's. Deze adviezen zijn, strijk en zet, gekoppeld aan de stomiteiten van dr. Ben Cine's medewerker/knecht, Dee van Filé, die van zichzelf denkt dat hij een nog veel grotere uitvinder is dan zijn baas. Een zelfoverschatting die hem regelmatig opbreekt. Voor hen die onbekend zijn met het werk van Joost Swarte is dit nieuwe album een aan te bevelen kennismaking. Joost Swarte: Dr. Ben Cine van A tot Z. De Harmonie, Amsterdam 1991. 56 blz. geb. f 29,90. (WH)

Historische zeiltocht

Juni 1987 vertrekt Roger Foxall, schipper en eigenaar van het zeiljacht 'Canna', met zijn bemanning uit Derrynane Harbour in het zuiden van Ierland voor een historische tocht naar Leningrad. Sinds 1 jaar is de Glasnost-boodschap van Gorbatsjov bekend in het Westen en dat is de aanleiding voor de schrijver de tocht te ondernemen, het eerste bezoekende zeiljacht uit Groot Brittannië en Ierland sinds de Russische revolutie van 1917.

In drie delen beschrijft Foxall de reis: de tocht oostwaarts naar Leningrad, het bezoek aan de Sovjet-Unie en het bezoek aan Polen met de terugreis. Spannend zijn de ontmoetingen met de patrouillevaartuigen en een onderzeeër in de Russische wateren. Uitvoerig verslaat Foxall ook de navigatie, vooral waar havens in de Oostzee worden aangedaan. Zeilers die plannen hebben, kunnen hieruit veel informatie opdoen.

Het grootste deel gaat over de bezoeken aan een tiental havens rond de Oostzee. Hierin laat Foxall zich zien als een goed waarnemer van mensen. Bij het bezoek aan Leningrad valt de starheid van het bureaucratische systeem op en de onmacht om in te spelen op het bezoek van het zeiljacht. Dit leidt tot lachwekkende situaties bij het bevoorraden van de 'Canna', maar ook tot hachelijke situaties bij het afmeren. Hartelijk is de ontvangst door collega-zeilers en de hulp, die ze krijgen van Sovjetburgers. Vooral Riga maakt grote indruk op de schrijver. Naast de sociale contacten besteedt Foxall, zelf architect, ruim aandacht aan historische gebouwen en landschappen. Dat Foxall zijn reis grondig heeft voorbereid, blijkt uit de toevoegingen over de oorsprong van de verschillende volkeren rond de Oostzee en hun geschiedenis, die in het verslag zijn opgenomen.

'Zeilen naar Leningrad' is een boeiend boek voor zeilers en niet-zeilers. Roger Foxall is een Engelse architect, die in Ierland woont en daar, naast een klein boerenbedrijfje, een charterbedrijf en zeilschool runt.

Roger Foxall: Zeilen naar Leningrad. Hollandia, Baarn 1991. 312 blz. Geill. f 37,50. (HK)

Leren zeilen

Hoe leer je zeilen? Door het te doen. Dat zal elke zeiler je vertellen. Dat is ook zo, maar zonder kennis, theorie dus, zal het toch niet echt lukken. Bovendien wil je soms weten waarom of wil je je techniek verbeteren en dan is theorie zeker noodzakelijk. Het boek 'Dit is zeilen' – in kleur uitgevoerd met tekeningen en foto's – komt tegemoet aan de beginnende zeiler, de nieuwsgierige zeiler en aan hen, die hun techniek willen verbeteren. Bewust is gekozen voor het zeilen met een moderne open midzwaardboot, omdat dit het type boot is, waar toe de meeste jonge zeilers zich aangetrokken voelen. Kan men eenmaal met dit type goed overweg, dan kan de zeiler gemakkelijker naar elk ander type boot overstappen.

Door de indeling in drie delen worden stap voor stap alle aspecten van het zeilen doorgenomen. Het gaat daarbij om de tekeningen, waarin wordt getoond, wat door de tekst wordt beschreven. En juist in de tekst verschilt 'Dit is zeilen' van andere boeken. Elk deel staat op zichzelf en begrippen worden slechts genoemd en behandeld voor zover ze van toepassing zijn voor dat deel van de stof, die in elk deel wordt behandeld. Dit maakt het aanleren van vaardigheden makkelijker en de theorie toegankelijker. Het boek benadert door deze methode een praktische zeilcursus.

Deel 1 laat zien en beschrijft de boot, de onderdelen, scheeps- en zeiltermen, optuigen, tewater laten en veiligheidsvoorzieningen. In deel 2 worden de eerste beginselen van het zeilen getoond en beschreven, zoals het sturen, de verschillende koersen ten opzichte van de wind, door de wind gaan en gijpen, samenwerking tussen stuurman en fokkemaat en de invloed van helling van de boot. Deel 3 behandelt aspecten en begrippen, die ook voor de gevorderde zeiler interessant zijn. Uitgebreid komen aan de orde het begrip schijnbare wind, het

spinakeren, trimtechniek, het planeren, omslaan en oprichten en als laatste trapezetechnieken. Door de leermethode, die gebruikt wordt, is de relatie tussen tekeningen en tekst van groot belang. Enkele tekeningen zijn tot zoekplaatjes geworden, omdat er te veel moet worden verklaard. Hier en daar zijn cijfers

in tekeningen of tekst weggelaten en op blz. 102 zijn 2 tekeningen weggevalen. Ondanks deze minpunten is 'Dit is zeilen' een goed toegankelijk boek voor de beginnende zeiler en een waardevol boek voor ieder die van zeilen houdt.

Richard Creagh-Osborne/Jaap Kramer: Dit is zeilen. Hollandia, Baarn 1991. 191 blz. Geill. f 49,90. (HK)

Vrijheid of liefde?

Na de twee voorgaande (zeil-)recensies begin ik deze graag met het volgende citaat: 'Er stak wind op en de boot hield de naar stuurboord. Ik liet de Raaf gaan en zeilde op kompas in de richting van Key West. Hoe komt het dat zoveel piloten ook van zeilen houden? Vliegtuigen zijn vrij in de ruimte, zeilboten zijn vrij in de tijd. Het gaat ons niet om het materiaal zelf, het gaat ons om de ongebondenheid die het materiaal vertegenwoordigt. Het is niet het grote vliegtuig waar we van houden, maar de snelheid en kracht die we met zo'n vliegtuig kunnen bereiken. Niet de gaffelgetuigde kits, maar de wind, het avontuur, de zuivere, actieve levensstijl die door de zee en de hemel worden afgedwongen.'

Deze ontboezeming is te vinden halverwege de roman 'Brug naar de eeuwigheid' van de Amerikaanse vlieger/schrijver Richard Bach. De auteur werd wereldbekend met bestsellers als *Jonathan Livingston Zeemeeuw* en *Illusies*. In *Brug naar de eeuwigheid* beschrijft Bach zijn fanatieke zoektocht naar De Perfecte Vrouw, zijn droomvrouw naar hart en ziel. Bij elke landing van de tientallen dagelijkse rondvluchten (zijn middel van bestaan) speurt hij de wachtende mensenmenigte af, in de hoop haar te vinden. En ... juist als hij het zoeken heeft opgegeven, vindt hij haar! Of ... vindt Leslie Parrish, filmster en voormalig milieuactiviste, eigenlijk hem? Aanvankelijk lijken ze niet veel meer gemeen te hebben dan hun gezamenlijke liefde voor het schaakspel en is Leslie als de dood voor vliegen. Maar hun ontmoetingen groeien geleidelijk uit tot avontuurlijke vliegtochten met gedroomde uitstapjes naar verleden en toekomst. Tegelijkertijd levert hun magische ontdekkingsreis door de liefde een 'love story' op met talloze puur menselijke aspecten, maar ook van een kosmische intensiteit.

Een boeiende roman, in dubbele

zin voor hen die van vrijheid en liefde houden.

Richard Bach: Brug naar de eeuwigheid. Ankh-Hermes, Deventer 1991. 298 blz. f 27,50. (FS)

Dodenboek

'Hoewel dit boek ogenschijnlijk voor de doden is geschreven, handelt het in feite toch over het leven. De Boeddha wilde niet ingaan op wat er na de dood gebeurt, omdat zulke vragen nutteloos zijn bij het zoeken naar de werkelijkheid hier en nu. Maar de leer van wedergeboorte, de zes soorten van bestaan en de tussentijdse staat van bardo verwijzen zeer sterk naar het huidige leven, of ze nu al of niet na de dood van toepassing zijn. Het wordt dikwijls benadrukt dat de zin van het voorlezen van de Bardo Thödrol aan een dode erin bestaat hem te herinneren aan hetgeen hij gedurende zijn leven beoefende. Dit 'Dodenboek' kan ons laten zien hoe te leven.'

Aldus eindigt Francesca Fremantle haar inleiding bij een nieuwe Engelse vertaling van de Bardo Thödrol, Het Tibetaans Dodenboek. Dit eeuwenoude Boeddhistische geschrift behandelt de ware aard van de menselijke geest, met al zijn angsten en genietingen. Deze zou zich het helderst manifesteren tijdens de bardo – de tussentoestand tussen iemands dood en een nieuwe geboorte – omdat het bewustzijn dan niet meer beschermd/gehinderd wordt door het fysieke lichaam.

Het dodenboek was oorspronkelijk bedoeld om voor te lezen bij een sterfbed, opdat de stervende zich werkelijk zou kunnen losmaken en bevrijden. De begrijpelijke, uitgebreide inleiding van Chögyam Trungpa maakt deze tekst toegankelijker dan eerdere vertalingen. Dit vooral ook omdat meer dan vroeger de nadruk kwam te liggen op de praktische raad voor de levenden. Daardoor zal dit boek niet alleen

mensen interesseren die met sterven (wie niet vroeg of laat?) en stervensbegeleiding te maken hebben, maar zeker ook diegenen die spirituele verdieping zoeken in hun dagelijks leven. Het Tibetaans Dodenboek; vertaald en met commentaar door Francesca Fremantle en Chögyam Trungpa (Ned. vert. Jan van Bolhuis). Servire, Cothen 1991. 163 blz. Geill. f 32,50. (FS)

Hemmie Kruse
Frank Spoelstra

DE PEST MET JOU IS:
JE BENT ZO VERDOMD
BURGERLIJK!

